

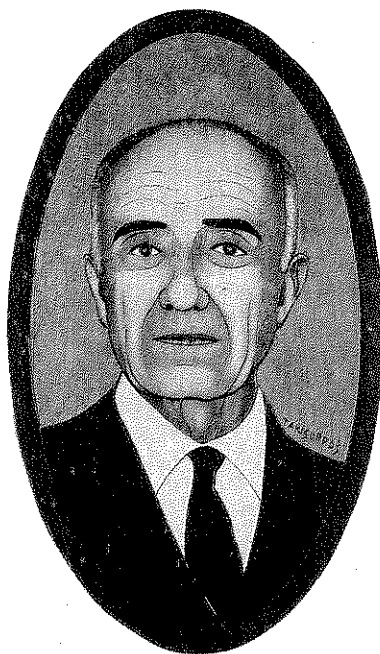
ISBN 960-85731-1-4

Α. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗ Η ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ

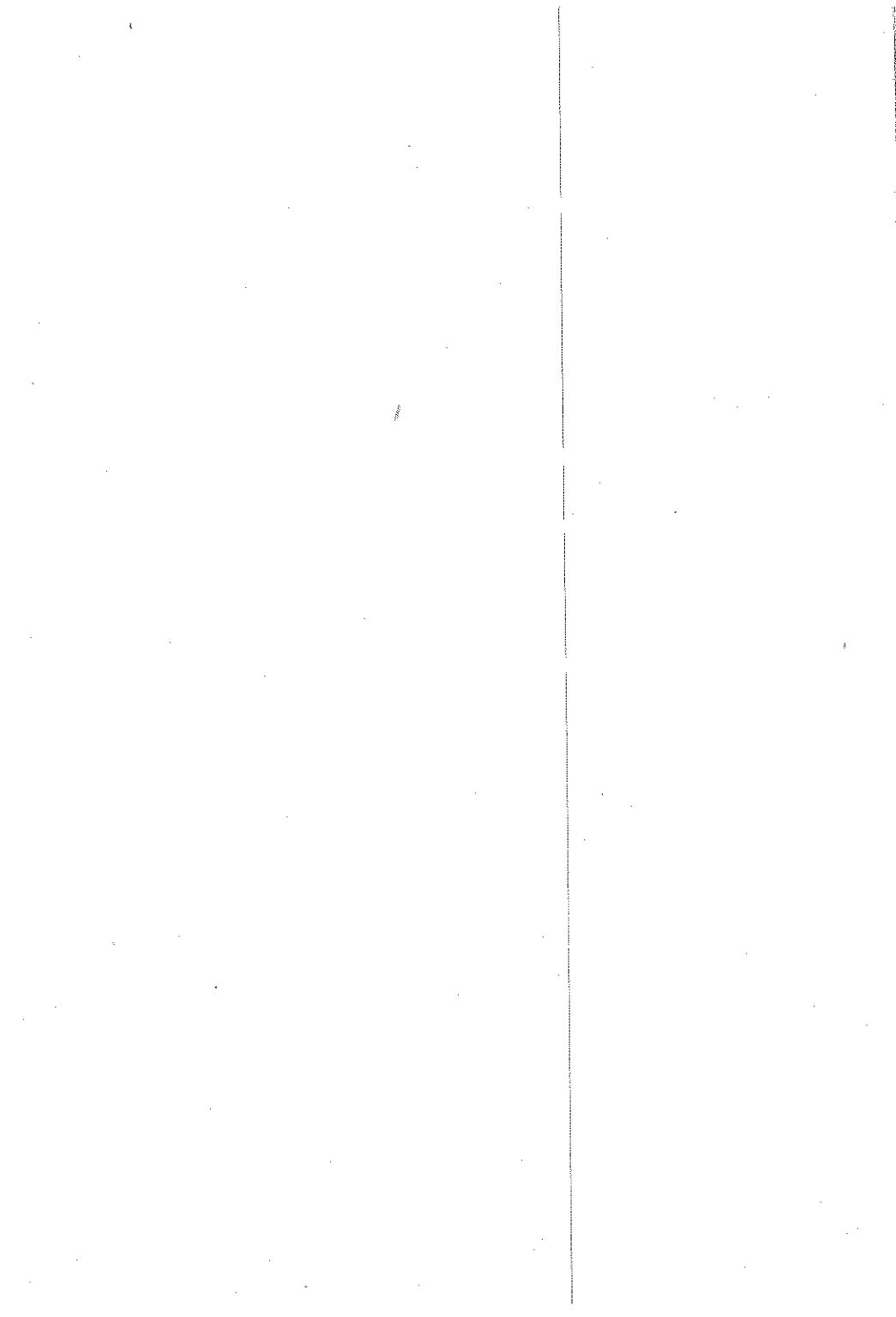
ΑΧΙΛΛΕΩΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗ

Η ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ  
ΣΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ

1. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Χ. ΜΑΡΙΝΗΣ (1890-1977)



ΑΘΗΝΑΙ 1995



# Η ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ

1. Ευάγγελος Χ. Μαρίνης (1890-1977)

## ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

1. «Ἐκ τοῦ ἀρχείου Ν.Δ. Λεβίδη. Ἡ Δοξολογία τῆς 25ης Μαρτίου 1908 καὶ μιὰ ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Ἀ. Ψάχου», Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ΛΔ' τόμου (1992) τοῦ περιοδικοῦ *Παρνασσός* [σσ. 322-325], Ἀθήναι 1992.
2. «Ὁ Ν.Δ. Λεβίδης καὶ τὸ ἀνακύψαν μουσικὸ ζήτημα κατὰ τὸν Μάιο τοῦ 1902», Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ΛΣΤ' τόμου (1994) τοῦ περιοδικοῦ *Παρνασσός* [σσ. 34-65], Ἀθήναι 1994.
3. «Δύο χειρόγραφα τοῦ Θεοδοκαρίου τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου», Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* (τόμ. ΞΕ' [1994], τεύχος Β', σσ. 355-394), Ἀθήναι 1994.
4. «Ἡ μουσικότης τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου», Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ περιοδικοῦ *Ὁ Ἐφημέριος* (ἔτος ΜΔ' [1995], ἀριθμ. 13, σσ. 313-316), Ἀθήναι 1995.
5. *Σπουδὴ στὴ λαϊκὴ μουσικὴ παράδοση τῆς Αἴγινας*.  
1. *Βασιλικὴ Ἀ. Χαλδαϊκὴ (1895-1967)*, Ἀθήναι 1995.
6. «Μελετίου τοῦ Συρίγου, ἀνέκδοτος Ἀκολουθία πρὸς τιμὴν Ἁγίου Ἰγνατίου τοῦ Ὁμολογητοῦ», ὑπὸ δημοσίευση (σὲ δύο συνέχειες) στοὺς προσεχεῖς τόμους [ΛΖ' (1995) καὶ ΛΗ' (1996)] τοῦ περιοδικοῦ *Παρνασσός*.
7. «Ἡ μελοποίησις στίχων τοῦ πολυελέου ἀπὸ τὸν μαῖστορα Ἰωάννη Κουκουζέλη», ἀνακοίνωσις στὸ «Dano-Hellenic Symposium on Byzantine Music», Ἀθήνα 11-14 Νοεμβρίου 1993· ὑπὸ δημοσίευση στὰ Πρακτικὰ τοῦ Συνεδρίου.
8. «Ὁ Ἱερός Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ "Καθολικοῦ" Παληαχώρας Αἰγίνης», ὑπὸ δημοσίευση στὸ προσεχὲς τεύχος [Β' περ., τεύχος 5 (13) - 1995] τοῦ περιοδικοῦ *Παράδοση*.
9. «Τὰ ἐν Ὑδρᾷ μουσικὰ χειρόγραφα: ἤτοι Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδικῶν βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Προφήτου Ἡλίου Ὑδρας. Μετὰ παραρτήματος, ἐνθα κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Ἱ. Μοναῖς Ἀγ. Τριάδος καὶ Παναγίας, ὡς καὶ ἐν ἰδιωτικαῖς τισὶ συλλογαῖς ἀποκειμένων μουσικῶν κωδικῶν», ὑπὸ δημοσίευση στὸν προσεχῆ τόμο (ΜΘ') τῆς *Ἐπετηρίδος Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*.
10. *Ὁ γέρον Ἱεροθέος (1762-1814). Κτίτωρ καὶ ἰδρυτὴς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Προφήτου Ἡλίου Ὑδρας*. (Προλεγόμενα - κριτικὴ ἔκδοσις τοῦ βίου τοῦ Ἱεροθέου). Ἐκδοσις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Πρ. Ἡλίου Ὑδρας (ὑπὸ κυκλοφορίαν).

ΑΧΙΛΛΕΩΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗ

# Η ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΣΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ

1. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Χ. ΜΑΡΙΝΗΣ (1890-1977)



ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΜΑΣ  
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

ΑΘΗΝΑΙ 1995

Τὴν ξυλογραφία τοῦ Εὐαγγέλου Μαρίνη ποὺ κοσμεῖ τὸ ἐξώφυλλο, φιλοτέχνησε εἰδικὰ γιὰ τὴν παροῦσα ἔκδοση ὁ Αἰγινήτης χαράκτης Τάκης Σωρός, τὸν ὁποῖο καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς εὐχαριστῶ θερμῶς γιὰ τὴ σημαντικώτατη αὐτὴ συμβολή του στὴν καλαισθησία τοῦ ἀνά χεῖρας βιβλίου.

Ἐκδοση τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάσωση τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομιάς καὶ παράδοσης», Καποδιστρίου 6, 180 40 Αἴγινα

Δεύτερη σειρά μελετῶν /

Γενικὸς τίτλος: «Ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη στὴν Αἴγινα»

Εἰδικὸς τίτλος: «1. Εὐάγγελος Χ. Μαρίνης (1890-1977)»

Ἐκδοση πρώτη, Νοέμβριος 1995

© Ἀχιλλεὺς Γ. Χαλδαϊάκης, Χλόη Αἰγίνης, 180 40 Αἴγινα

ISBN 960-85731-1-4

Φωτοστοιχειοθεσία - Σελιδοποίηση - Τυπογραφικὴ Ἐπιμέλεια:  
«ΦΟΙΝΙΚΗ», Τερψιχόρης 9, 141 21 Ν. Ἡράκλειο

Ἐπεξεργασία μουσικῶν κειμένων σὲ Η/Υ:

Μανόλης καὶ Ἀντώνης Χασιώτης

Δημοκρίτου 18, 144 51 Ν. Ἡράκλειο, Τηλ.: 2822047

Φωτογράφηση-Μοντάζ:

Παναγιώτης Σαράτσης, Ἐμμ. Μπενάκη 68, Ἀθήνα

Ἐκτύπωση-Βιβλιοδεσία:

Βασίλης Χατζηπέρης & Σία Ε.Ε.

Σόλωνος 44, 142 31 Ν. Ἰωνία, Τηλ.: 2797324

Στους Αίγινητες μύστες  
τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης





## Προλογικό σημείωμα

Ἡ μελέτη καὶ ἡ ἔρευνα τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως τῆς Αἴγινας ἀποτελοῦσε ἀπὸ παλιὰ κύριο μέλημά μου.

Τύχη ἀγαθὴ καὶ συγχαρὶα εὐλογημένη μὲ παρώθησε νὰ ἐγκαινιάσω τὴν ἐξιχνίαση τῆς παραδόσεως αὐτῆς μὲ τὴ σκιαγράφηση τοῦ βίου καὶ τῆς ἐν γένει μουσικῆς φυσιογνωμίας τοῦ μακαριστοῦ Αἰγινήτου ἱεροφάλτου Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη ἀπὸ τῆ σχετικῆς ἔρευνα γύρω ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, προέκυψαν στοιχεῖα ποὺ ὑπερέβαλαν τελικὰ καὶ τὴν πλεόν αἰσιόδοξή πρόβλεψή μου. Ἡ ὀλοκληρωμένη μουσικὴ του βιβλιοθήκη, τὰ χειρόγραφα κατάλοιπά του, ἡ μαθητεία του σὲ ἐπιφανεῖς διδασκάλους τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ἐκκλησιαστικὸ ἦθος του καὶ ἡ ἐκτίμησή του — ἰκανὰ ἔτη μετὰ τὸ θάνατό του — ἔτρεφε πρὸς τὸ πρόσωπό του ἡ αἰγινητικὴ κοινωνία, φανέρωσαν ἓνα ἀξιολογώτατο, γιὰ τὴν ἐποχὴ του καὶ τὴν Αἴγινα, μουσικὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἐξέχουσα ἐκκλησιαστικὴ φυσιογνωμία, ποὺ «μετὰ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας» ἀνέπεμψε ἀπὸ τοῦ ἱεροψαλτικοῦ ἀναλογίου «τοὺς θεῖους ὕμνους, φόβω πολλῶν συνεσταλμένους καὶ εὐλαβεῖα κεκοσμημένους»<sup>1</sup>, «μὲ πραεῖας φωνάς, μὲ φωνὴν αὔρας λεπτῆς, καὶ ὄχι μὲ πολυφωνίας καὶ παραφωνίας, αἵτινες ὁμοιάζουν μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνέμου τὸ βίαιον καὶ μὲ τὸν συσσεισμόν, μέσῳ τῶν ὁποίων δὲν ἐφανερώθη ὁ Θεός»<sup>2</sup>.

\* \* \*

---

1. Πρβλ. Ἰ. Χρυσοστόμου, *Ἐρμηνεῖα εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν*, τὸ κεφάλαιον «Ἐπαινος τῶν ἀπαντησάντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ περὶ εὐταξίας ἐν ταῖς δοξολογίαις [...]», Migne P.G. 56, 99c.

2. Βλ. Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη, «Φωνὴ αὔρας λεπτῆς», στὸ Ἀ. Παπαδιαμάντη, *Ἀπαντα, τόμος πέμπτος* (κριτικὴ ἔκδοσις Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλος), Ἀθήνα 1988, σ. 232.

Τὸ ἀνά χεῖρας πόνημα<sup>3</sup> ἀποτελεῖται ἀπὸ μιᾶ συνοπτικῆ ἱστορικῆ ἐπισκόπηση τῆς ψαλτικῆς παραδόσεως τῆς Αἴγινας καὶ τὴν πρώτη μελέτῃ τῆς, ὑπὸ τὸν τίτλο *Ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη στὴν Αἴγινα*, σειρᾶς, ποὺ διαπραγματεύεται τὴ μουσικὴ φυσιογνωμία τοῦ Εὐαγγέλου Μαρίνη. Θὰ ἀκολουθήσουν σὺν Θεῷ καὶ ἄλλες παρόμοιες μελέτες γιὰ ἐξίσου ἀξιολόγους διακόνους τῶν αἰγινητικῶν ἱεροψαλτικῶν ἀναλογίων (ὡς ἀναφερθεῖν ἐδῶ ἐνδεικτικὰ οἱ μουσικώτατοι πρωτοψάλτες Γεώργιος Μαλτέζος καὶ Νικόλαος Βότσης), ποὺ ἤμκασαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ περασμένου καὶ τὶς ἀρχές τοῦ παρόντος αἰῶνος. Στους ρέκτες αὐτοὺς ἠδυμόλπους ψαλτωδούς, ἀλλὰ καὶ στοὺς παλαιότερους «φανερούς καὶ ἀφανεῖς» μουσοπατάκτους Αἰγινῆτες καθὼς καὶ στοὺς σημερινούς μουσοτραφεῖς ἱεροψάλτες τοῦ νησιοῦ, ἀφιερώνεται ἐκ προοιμίου ἢ παροῦσα μελέτη, «τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης ἕνεκεν».

Ἐπιθυμῶ καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς νὰ ἐκφράσω βαθύτατες εὐχαριστίες πρὸς ὅλους ὅσοι συνέβαλαν στὴν ἄρτια καὶ καλαισθητῇ ἐμφάνισή τοῦ βιβλιδίου τούτου. Χάριτας ὀφείλω ἰδιαίτερος στὸ διοικητικὸ συμβούλιο τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάσωση τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομιάς καὶ παράδοσης», ποὺ πρόθυμα ἀπεδέχθη σχετικὴ εἰσήγησή μου καὶ ἐνέταξε τὴν παρούσα μελέτη στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεών του, ἀναλαμβάνοντας ἐξ ὀλοκλήρου καὶ τὴ δαπάνη τῆς ἐκτυπώσεως.

Αἴγινα, Μάιος 1995

Α.Γ.Χ.

3. Σημειωτέον ὅτι τὸ κυρίως τμήμα τοῦ κειμένου ποὺ ἀκολουθεῖ πρωτοδημοσιεύθηκε —χωρὶς τὶς ὑποσημειώσεις— στὸν Γενικὸ Ὅδηγὸ *Γνωρίστε τὴν Αἴγινα 1995*, ἐκδοσὴ τῆς Ἐκδοτικῆς Πολιτιστικῆς Οἰκολογικῆς Ἑταιρείας Αἴγινας (Ε.Π.Ο.Α.), Αἴγινα 1995, σσ. 20-24.

## Α. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΑΙΓΙΝΗΤΙΚΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ

Οι σωζόμενες μαρτυρίες που σκιαγραφούν την ιστορία τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὴν Αἴγινα εἶναι ὅπωςδῆποτε πενιχρές. Ὡστόσο διακρίνονται χρονολογικά σὲ τέσσερις περιόδους καὶ στοιχειοθετοῦν ὑποτυπωδῶς τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παράδοση τοῦ νησιοῦ, προδίδοντας ἄλλοτε λαμπρὴ ἀκμὴ καὶ ἀνθῆση τῆς Τέχνης, ἄλλοτε ὕφεση, παρακμὴ ἢ «υπότονικὴ λειτουργία» αὐτῆς:

### 1) Α' Περίοδος

Ἡ πρώτη περίοδος ἀφορᾷ στὸ διάστημα ἀπὸ τὸν ΙΗ' αἰῶνα καὶ ἐκείθεν πρὸς τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἡ εἰκασία γιὰ εὐδοκίμηση, ἀφ' ἑνός, τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὸ νησί καὶ γιὰ ὑπαρξη, ἀφ' ἑτέρου, ἀξιολόγων «θεραπόντων» αὐτῆς κατὰ τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα, ἐρεῖδεται ἀποκλειστικὰ στὴ μαρτυρία ποὺ εὐτύχησα «θεῖα εὐδοκία» ν' ἀνασύρω ἀπὸ τὰ φύλλα μουσικοῦ κώδικος τῆς Ἱ. Μονῆς Ἰβήρων τοῦ Ἀγ. Ὁρους.

Συγκεκριμένα, τὴν Πέμπτη 29 Σεπτεμβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους 1994 καὶ ἐνῶ μὲ τὸν καθηγητῆ μου κ. Γ ρ η γ ὀ ρ ι ο Θ . Σ τ ᾶ θ η ἐργαζόμεστε στὴν προεξηρημένη μονὴ γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς καταλογογραφῆσεως τῶν ἐκεῖ φυλασσομένων μουσικῶν χειρογράφων κωδίκων, ἔλαχε σ' ἐμένα νὰ καταλογογραφήσω —ἐκτὸς τῶν ἄλλων— καὶ τὸν ὑπ' ἀριθμὸν 1292 μουσικὸ κώδικα, ἓνα καλαίσθητο Ἀναστασιματάριο,

κατὰ σύνθεση Παναγιώτου τοῦ νέου Χρυσάφου, χρονολογούμενο στις ἀρχές τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Κατὰ τὴν κατάλογογράφηση με περιέμενε μιὰ ἐντελῶς ἀπρόσμενη ἐκπληξη<sup>1</sup> μιὰ συγκινητική «γνωριμία», ἐκεῖ μέσα στοῦ ἀνήλιαγο ἀγιορειτικὸ κελλί τῆς Ἰβήρων, μ' ἕναν παλαιὸ μουσικώτατο πατριώτη μου. Στὰ φύλλα 12r καὶ 28r, ὁ κτήτωρ τοῦ κώδικος σημείωνε:

α) στοῦ φύλλο 12r — με μαύρη μελάνη, στὴν πάνω ἄκρη τοῦ χειρογράφου:

*ἐκ τῶν τοῦ ἀκακίου μοναχοῦ  
τοῦ σιναιῖτου / αἰγενίτου.*

β) στοῦ φύλλο 28r — με μαύρη πάλι μελάνη στὴν κάτω ἄκρη τοῦ χειρογράφου:

*[ἐκ τῶν τοῦ] (ἐξίτηλος ἡ γραφή)  
ἀκακίου μοναχοῦ τοῦ σιναιῖτου καὶ αἰγενίτου.*

Ἡ σημαντικώτατη αὐτή, γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ παράδοση τῆς Αἰγίνης, μαρτυρία, μοναδικὴ μέχρι σήμερα μετὰ περὶ Αἰγινήτων ἐκπροσώπων τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης κατὰ τὴ συγκεκριμένη περίοδο, εἶναι, παρ' ὅτι συνοπτικώτατη, πολυσήμαντη. Ἀποκαλύπτει ἄφ' ἑνὸς τόν, ἄγνωστο ἀπὸ ἄλλες πηγές, μουσικώτατο Αἰγινήτη Ἀκάκιο, μοναχὸ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης Ὁρους Σινᾶ — ὁπότε, κατὰ προέκταση, προδίδει ἴσως τὴ γενικώτερη ἀνθήση τῆς Τέχνης στοῦ νησί, τὴν ἐνασχόληση καὶ ἄλλων ἐνδεχομένως ὁμοτέχνων τοῦ Ἀκακίου μετὰ τὴ λατρευτικὴ μουσικὴ ἢ καὶ τὴ στροφὴ μιᾶς ὁμάδος Αἰγινήτων πρὸς τὸ μοναχισμό — καὶ μαρτυρεῖ ἄφ' ἑτέρου γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ὁλοκληρωμένης μουσικῆς βιβλιοθηκῆς τοῦ ἰδίου Ἀκακίου (μετὰ ἐκεῖνον τὸν πληθυντικὸ: «ἐκ τῶν τοῦ...»), σκιαγραφώντας ἔτσι τὴ θαυμαστὴ μουσικὴ φυσιογνωμία καὶ τὴ μουσικολογικὴ πολυπραγμοσύνη τοῦ Αἰγινήτου μοναχοῦ· γιὰ νὰ μὴ μνημονεύσουμε τὴ διάσωση — καὶ σ' αὐτὴν ἐπιπροσθέτως τὴ μαρτυρία, τρίτη γνωστὴ ὡς σήμερα<sup>1</sup> — τοῦ παλαιοῦ τύπου ὀνομασίας τοῦ νησιοῦ, Αἰγίνα.

1. Τὶς ὑπόλοιπες δύο μαρτυρίες ποὺ παραδίδουν τὸν τύπο Αἰγε -

## 2) Β' Περίοδος

Η δεύτερη περίοδος προσδιορίζεται χρονικά στο πρώτο ήμισυ του ΙΘ' αιώνας (κυρίως από το έτος 1826 και έντεϋθεν) και σχετίζεται σχεδόν αποκλειστικά με την Ίδρυση στο νησί του πρώτου σχολείου έκκλησιαστικής μουσικής τής Ήλευθέρας Ήλλάδος, από τόν κυβερνήτη τής χώρας Ί. Καποδίστρια, στά 1826. Πρόκειται για γεγονός σημαντικώτατο, γύρω από τό όποιο έχει ήδη άναπτυχθεί πλουσιώτατη φιλολογία<sup>2</sup>, χωρίς όμως νά λείπουν τά «σκοτεινά σημεία», οί άδιευκρίνιστες και άνερευνητες πτυχές τής ιστορίας του<sup>3</sup>. Άναφέρω έδώ συνοπτικά ότι διδάσκαλος στήν έν λόγω σχολή έ χρημάτισε ό περιβόητος Γεώργιος (Ντουμανέλης) Λέσβιος<sup>4</sup>, ό όποιος και πρωτοδίδαξε στήν Αίγινα τό ιδιότυπό του μουσικό σύστημα —τήν «Αίγινίτιδα μουσι-

να, βλέπε στό βιβλίο τής Γεωργίας Π. Κουλικούρη, *Αίγινα Ι*, Αθήνα 1990, σ. 23 και ύποσημειώσεις 2 και 3.

2. Βλέπε σχετικά τίς μελέτες τών: Ίωσήφ Γκρέκα, «Έντεχνα τραγούδια στήν πρώτη μουσική σχολή τής Αίγινας», *Κήρυξ τής Αίγίνης*, έτος Γ', Ιούνιος 1949, φύλλο 30, σσ. 93-94. Χρήστου Γ. Κωνσταντινοπούλου, *Ή Αίγινα στά χρόνια του Καποδίστρια*, Αθήνα 1968, σσ. 54-59. Άποστόλου Ε. Βακαλοπούλου, «Ή πρώτη έκκλησιαστική μουσική σχολή και τό πρώτο έκκλησιαστικό σχολείο στήν Ήλλάδα επί Καποδίστρια», *Έπιστημονική Έπετηρίδα Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ., Τμήμα Ποιμαντικής, Τιμητικό Άφιέρωμα στόν καθηγητή Ίωάννη Όρ. Καλογήρου*, Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 167-189, καθώς και τή διακήρυξη τής Έφορείας ατου Σχολείου τής Μουσικής πρός τούς Ήλληνας», που δημοσιεύθηκε στή Γενική Έφημερίδα τής Ήλλάδος, έτος Γ', αριθμ. 30, Αίγινα Σάββατο 28 Άπριλίου 1828, σ. 126.

3. Δέν έπιθυμώ νά ένδιατρέψω έδώ περισσότερο, διότι για τό συγκεκριμένο θέμα, τήν πρώτη δηλαδή σχολή μουσικής τής Ήλευθέρας Ήλλάδος στήν Αίγινα, τόν Γεώργιο Λέσβιο και τό ιδιότυπό του μουσικό σύστημα, ετοιμάζω ήδη ειδική μελέτη, όπου εξετάζω λεπτομερώς τό ζήτημα.

4. Για τόν Γεώργιο Λέσβιο και τό μουσικό του σύστημα, βλέπε κυ-

κή», όπως τὴν ὀνόμασε χαρακτηριστικά ὁ ἱερομόναχος μουσικοδιδάσκαλος Ἀντώνιος<sup>5</sup> — τὸ ὅποιο ὅμως, ὡς ριζοσπαστικό καὶ καινοφανές, δὲν εἶχε ἀγαθὴ πορεία καὶ αἴσια ἐκβα-

ρίως: Εὐστρατίου Π. Χατζηαποστόλου, «Γεώργιος ὁ Λέσβιος καὶ τὸ σύστημά του», ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸ *Ὁ Ποιμὴν*, Μυτιλήνη 1937. Σταυράκη Ἀ. Ἀναγνώστου, *Ἡ Λεσβιάς Ὠδὴ ἢ ἱστορικὸν ἐγκώμιον τῆς Λέσβου μετὰ σχολίων*, Σμύρνη 1850. Γεωργίου Παπαδοπούλου, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς*, Ἀθήναι 1890, σσ. 342-345. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς*, Ἀθήναι 1904, σσ. 228-230. Πρβλ. καὶ τὰ ἀκόλουθα δύο σύντομα ἄρθρα, δημοσιευμένα σὲ λεσβιακὰ περιοδικά: Δημ. Κοφτεροῦ - Στυλ. Τζελαϊδῆ, «Λεσβιακὴ μουσικὴ γραφή», *Τὰ Μανταμαδιώτικα*, τεύχ. 5-6, χρόνος Β', Ἰούλιος-Ὀκτώβριος, Ἀθήνα 1980, σσ. 68-70. Δημητρίου Π. Λεοντῆ, «Λέσβιοι βάρδοι τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς», ἀνάτυπον ἀπὸ τὰ *Λεσβιακὰ* (Δελτίον τῆς Ἐταιρείας Λεσβιακῶν Μελετῶν, τόμος δέκατος τοῦ 1987, σσ. 170-175), Μυτιλήνη 1987, σσ. 171-172· καθὼς καὶ τὰ ὀκτὼ συνοδικὰ δημοσιευμένα μουσικὰ βιβλία τοῦ Λεσβίου συστήματος, μὲ πρῶτο τὸ ἀκόλουθο: *Εἰσαγωγή εἰς τὸ θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς Μουσικῆς Τέχνης τοῦ Λεσβίου συστήματος, συνθεθεῖσα πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων αὐτὴν παρὰ Γεωργίου Λεσβίου τοῦ ἐφευρέτου τῆς μεθόδου*, Ἀθήναι 1840. (Πλήρῃ ἀπαριθμῆσις τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων μουσικῶν ἐκδόσεων τοῦ Γ. Λεσβίου βλέπε πρόχειρα στὴ μελέτῃ τοῦ Ε. Χατζηαποστόλου, ὁ.π., σ. 21).

5. Βλ. Ε. Χατζηαποστόλου, ὁ.π., σσ. 12-13. Πρβλ. Ἀ. Βακαλοπούλου, ὁ.π., σ. 182 καὶ Ἰωάννου Δ. Μπουγάτσου, *Αἱ ἀπόψεις τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων περὶ τῆς Τετραφωνίας καὶ τοῦ Λεσβίου συστήματος*, Ἀθήναι 1993, σ. 100. Ἡ σχετικὴ μελέτῃ τοῦ ἱερομόναχου Ἀντωνίου, «*Παράθεσις τῆς βυζαντινῆς πρὸς τὴν Αἰγινίτιδα μουσικῆν*», δημοσιεύεται στὴν ἀκόλουθῃ μουσικῇ ἐκδόσει τοῦ Γ. Λεσβίου: *Ἀναστασιαματάριον ἀργουσύντομον [...] μελοποιηθὲν παρὰ Πέτρου Λαμπαδαρίου τοῦ Πελοποννησίου καὶ ἐπιδιορθωθὲν μετὰ προσθήκης παρὰ τῶν Πρωτοφιλῶν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας Γρηγορίου καὶ Κωνσταντίνου ἤδη δὲ τὸ δεύτερον ἐπιδιορθωθὲν καὶ ἐκδοθὲν παρὰ τοῦ Μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου Λεσβίου τοῦ ἐφευρέτου τῆς Μεθόδου...*, Ἀθήναι 1865, σσ. 309-312.

ση» πολεμήθηκε σφοδρά<sup>6</sup> και τέλος καταδικάστηκε από τον Οικουμενικό Πατριάρχη "Ανθιμο τον ΣΤ', με δύο έγκυκλίουσ των ἐτῶν 1846 και 1848<sup>7</sup>.

6. Οἱ ἀπόψεις τῶν πολεμίων τοῦ Λεσβίου συστήματος ἀποκρυσταλλώνονται κυρίως στίς μελέτες τῶν: Ζαφειρίου 'Α. Ζαφειροπούλου, 'Ο Γ. Λέσβιος καὶ τὸ Λέσβιον αὐτοῦ σύστημα, 'Αθήναι 1842. (Στὴν πολεμικὴ πού διατύπωσε ὁ Ζ. Ζαφειρόπουλος μετὴν ἀνωτέρω μελέτῃ ἀπήντησε ὁ ἴδιος ὁ Γ. Λέσβιος μετὸ δημοσίευσμα: 'Απάντησις πρὸς τὸν μουσικολογίωτατον Πρωτοψάλτην κύριον Ζαφείριον 'Α. Ζαφειρόπουλον, 'Εν 'Αθήναις τὴν 26 'Ιουνίου 1842). 'Αλεξάνδρου Κωνσταντίνου τοῦ Πελοποννησίου, Σύντομος ἔκθεσις κατὰ τῆς Γραφικῆς Μουσικῆς τοῦ Λεσβίου συστήματος, 'Αθήναι 1849. 'Ιωάννου Δ. Μπουγάτσου, Αἱ ἀπόψεις τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων περὶ τῆς Τετραφωνίας καὶ τοῦ Λεσβίου συστήματος, 'Αθήναι 1993· καθὼς καὶ στὴν ὑπὸ τὰ ἀρχικὰ Κ.Κ. ἐπιστολὴ «Πρὸς τὸν Συντάκτην τῆς Γενικῆς 'Εφημερίδος». Γενικὴ 'Εφημερίς τῆς 'Ελλάδος, ἔτος Γ', ἀριθμ. 46, Αἴγινα Τετάρτη 27 'Ιουνίου 1828, σσ. 191-192.

7. Βλέπε σχετικὰ τὸ ἄρθρο τοῦ Κ. 'Α. Ψάχου, «Ἐξ οἰκείων τὰ βέλη», στὴ μουσικὴ ἐφημερίδα *Φόρμιγξ*, Περ. Β', ἔτος Α', ἀριθμ. 21-22, 'Αθήναι 15-31 'Ιανουαρίου 1906, σ. 2. (Τὸ ἄρθρο ἀποτελοῦσε ἀπάντησις-κριτικὴ στὴ μελέτῃ τοῦ Χρ. Βλάχου, «Τὰ διάφορα συστήματα τῆς ἑλληνικῆς παρασημαντικῆς. Εἶνε (sic) δυνατὸν νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν γραμμικὴν παρασημαντικὴν;», πού εἶχε δημοσιευθεῖ στὸ προηγούμενο φύλλο τῆς ἰδίας ἐφημερίδος — *Φόρμιγξ*, Περ. Β', ἔτος Α', ἀριθμ. 19-20, 'Αθήναι 15-31 Δεκεμβρίου 1905, σσ. 7-8, ὅπου καὶ συνοπτικὸς εὐνοϊκὸς σχολιασμὸς τῆς «Λεσβιακῆς παρασημαντικῆς»).

Τὴν ἐγκύκλιον τοῦ ἔτους 1846 δημοσιεύουν οἱ: Γ. Παπαδόπουλος, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς παρ' ἡμῖν Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς*, ὁ.π., σσ. 343-344, 'Ι. Μπουγάτσος, ὁ.π., σσ. 119-121 καὶ 'Α. Κωνσταντίνου, ὁ.π., σσ. 15-16 [= 'Ι. Μπουγάτσου, ὁ.π., σσ. 189-190]. ('Ο τελευταῖος [ 'Α. Κωνσταντίνου] σημειώνει λανθασμένα —συγχέων μᾶλλον αὐτὴν πρὸς τὴν δευτέραν ἐγκύκλιον τοῦ ἔτους 1848— ὅτι ἐξεδόθη «κατὰ τὸν 'Ιούλιον τοῦ 1848 ἔτους, πρὸς ἅπαντας τοὺς κατὰ τὸ κράτος Ἀρχιερεῖς»).

'Η ἐγκύκλιος τοῦ ἔτους 1848 (πρβλ. καὶ Γ. Παπαδόπουλος, *Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς*, ὁ.π., σ. 230 ὁ Κ. 'Α. Ψάχος στὸ προμνημονευθὲν ἄρθρο του θεωρεῖ



Μετά τὸν Γεώργιο Λέσβιο τῆ σκυτάλη τῆς διδασκαλίας στὴ σχολὴ ἀνέλαβε ὁ Ἀθανάσιος Ἀβραμιάδης καί, ὡς φαίνεται, ἡ διδασκομένη ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἀκολουθοῦσε, προϊόντος τοῦ χρόνου, τὰ δυτικὰ μουσικὰ πρότυπα, καθὼς μαρτυρεῖ καὶ ὁ Θεόδωρος Συναδινός: «Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστρίου εἰς τὸν ἐν Αἰγίνῃ ναὸν τοῦ Ὁρφανοτροφείου πολλοὶ παῖδες ἐκ τῶν εἰς αὐτὸ ἐκπαιδευομένων ἔψαλλον ἐν τετραφωνίᾳ τὴν λειτουργίαν κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτάς»<sup>8</sup>.

### 3) Γ' Περίοδος

Ὡς τρίτη περίοδος λογιζέται τὸ χρονικὸ διάστημα ἀπὸ τὸ δεύτερο ἕμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἕως τὸ πρῶτο περίπου ἕμισυ τοῦ εἰκοστοῦ.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτή, στὴν ὁποία εὐθὺς κατωτέρω θὰ ἐπανέλθω, εὐρίσκουμε στὴν Αἴγινα πέντε-ἕξι μουσικώτατους ψάλτες —ἀλλὰ καὶ ἄλλους καλοὺς φορεῖς τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης, περισσότερο ἢ λιγότερο κατηρτισμένους μουσικῶς— συνεχιστὲς τῆς προεκτεθείσης λαμπρᾶς πορείας τῆς αἰγινήτικῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς παραδόσεως, ἡ βιωτὴ καὶ ἡ ἐν γένει ἱστορία τῶν ὁποίων δὲν ἀπετέλεσε μέχρι σήμερα ἀντικείμενο σοβαρῆς σπουδῆς καὶ συστηματικῆς μελέτης.

### 4) Δ' Περίοδος

Ἡ τέταρτη, τέλος, περίοδος ἀφορᾷ στὴν πρόσφατη αἰ-

—ἐκ παραδρομῆς μᾶλλον ἢ καὶ ἐκ τυπογραφικοῦ ἀβλεπτήματος— ὡς ἕτος ἐκδόσεως τῆς ἐν λόγῳ ἐγκυκλίου τὸ 1849), δημοσιεύεται στὸ τέλος τῶν προλεγομένων τοῦ πρώτου τόμου τῆς σπουδαίας μουσικῆς ἐκδόσεως, «Πανδέκτη τῆς ἱερᾶς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ, δημοσιευθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Λαμπαδαρίου καὶ Στεφάνου Α' Δομεστίκου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας», Κωνσταντινούπολις 1850, σσ. ια'-ιδ'.

8. Βλ. Θ. Ν. Συναδινού, Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς μουσικῆς, Ἀθήναι 1919, σ. 125.

στορία» τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στο νησί. Ὡς ἀφετηρία τῆς νοεῖται τὸ ἔτος 1968, κατὰ τὸ ὁποῖο ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν νεοεκλεγέντα, τότε, Μητροπολίτη Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης Ἱερόθεο «Σχολὴ Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς», ποὺ λειτούργησε σὲ τρεῖς φάσεις:

α) Κατὰ τὰ ἔτη 1968-1972, μὲ διδάσκαλο τὸν Ἀπόστολο Βαλληνδρά.

β) Κατὰ τὰ ἔτη 1972-1974, μὲ διδάσκαλο τὸν ἀείμνηστο Εὐάγγελο Τζελά καὶ

γ) Ἀπὸ τὸ ἔτος 1974 ἕως σήμερα, μὲ διδάσκαλο καὶ διευθυντὴ τὸν Στυλιανὸ Κρητικὸ<sup>9</sup>.

9. Συνοπτικὰ ἐδῶ σημειῶνω ὅσα στοιχεῖα, σχετικὰ μὲ τὶς φάσεις λειτουργίας τῆς Σχολῆς, προκύπτουν ἀπὸ τὸ σχετικὸ φάκελο ποὺ τηρεῖται στὰ ἀρχεῖα τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Αἰγίνης. (Τὸν ἀγαπητὸ μου γέροντα π. Ἐφραίμ Στενάκη, πρωτοσύγκελλο τῆς ὡς ἄνω Ἱ. Μητροπόλεως, εὐχαριστῶ καὶ ἀπὸ δῶ θερμῶς γιὰ τὴν πρόθυμη παραχώρηση τῶν στοιχείων τούτων). Δυστυχῶς οἱ πληροφορίες ποὺ περιλαμβάνονται στὸ φάκελο δὲν εἶναι πλήρεις, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ στοιχειοθετεῖται «εὐκρινῶς» ἡ «ἱστορία» τῆς Σχολῆς. Ἀναφέρω πάντως, γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ πράγματος, ὅτι ἀτύπως ἡ Σχολὴ συνεστήθη τὴν 28η Μαΐου τοῦ ἔτους 1968, μὲ τὴν ὑπ' ἀριθμ. 26 ἐγκύκλιον τοῦ Μητρ. Ὑδρας λίγες ἡμέρες ἀργότερα, τῆ Δευτέρα 3 Ἰουνίου καὶ ὥρα 6-9 μ.μ., ὁ Ἀπ. Βαλληνδρᾶς ἐδίδαξε τὸ πρῶτο μάθημα Ψαλτικῆς, ἐγκαινιάζοντας τὴ μετέπειτα ἀξιόλογη πορεία τῆς Σχολῆς, ποὺ —ὑπὸ τὸ ἀνύστακτο βλέμμα καὶ τὶς ἐργῶδεις προσπάθειες τοῦ Μητρ. Ὑδρας Ἱεροθέου— ὀδήγησε στὸ σημαντικώτερο ἀναμφίβολα σταθμὸ τῆς λειτουργίας τῆς, τὴν ἀναγνώρισίη τῆς ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, βάσει τῆς ὑπ' ἀριθμ. Δ/4273/301/28-4-1986 ἀποφάσεως (βλ. Φ.Ε.Κ. 377/τευχ. Β'/10-6-1986). Ἄς σημειωθεῖ, τέλος, ὅτι κατὰ τὴν τελευταία φάση λειτουργίας τῆς ἡ Σχολὴ ἀπένευμε δέκα περίπου, ἀναγνωρισμένα ἀπὸ τὸ κράτος, «Πτυχία» σὲ ἰσαριθμούς ἀποφοίτους τῆς, συνέστησε χορὸ ψαλτῶν, ἀποτελούμενο ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε μαθητῆς τῆς, μὲ τὸν ὁποῖο λαμπρύνει τὶς λατρευτικὰς ἐκδηλώσεις τοῦ νησιοῦ ἢ ὀργανώνει ἐπίκαιρες μουσικὰς συναυλίες καὶ γενικῶς δημιουργεῖ τὴ δική της πλέον ἱστορία, ἡ μελέτῃ τῆς ὁποίας —ἀν δὲν πρόκειται γιὰ ἔργο ποὺ ἀρμόζει περισσότερο σὲ μελλοντικούς ἐρευνητῆς— θὰ μὲ ἀπασχολήσει σὲ προσεχῆς δημοσίευμα.

## Β. ΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

Με τὸ παρὸν πόνημα φιλοδοξῶ νὰ ἐγκαινιάσω μιὰ συστηματικώτερη ἐνασχόληση μὲ τοὺς ἐκπροσώπους τῆς προμημονευθείσης τρίτης περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς Ψαλτικῆς Τέχνης στὴν Αἴγινα: τοὺς μουσικώτατους δηλαδὴ ψάλτες ποὺ εὐδοκίμησαν τὴ συγκεκριμένη χρονικὴ περίοδο, στὰ χεῖλη τῶν ὁποίων οἱ πιστοὶ τοῦ νησιοῦ ἐμπιστεύτηκαν τὴ δέηση, τὴν ἱκεσία, τὴν παράκληση ἢ τὴν εὐχαριστία, γιὰ νὰ συντονισθεῖ ἡ πνοή τους μὲ τὴ «λατρευτικὴ ἀνάσα» τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ὁ νοῦς τους νὰ φτεροπάρει, «ὡς νεοσσὸς ἀετοῦ ἐν ὕψει αἰρόμενος»<sup>10</sup>, πρὸς τὴ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία.

Ὁ λόγος γιὰ ὄλους αὐτοὺς, ὅσοι ἐκόσμησαν τὰ ἱεροψαλτικὰ ἀναλόγια τῶν αἰγινητικῶν ἱερῶν ναῶν, λαμβάνει ἐδῶ ἀρχὴ μὲ μιὰ ἀδρῆ ἀναφορὰ στὴ μορφὴ τοῦ αἰοιδίμου Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη, τὴ βιωτὴ καὶ τίς μουσικὲς καταβολές τοῦ ὁποίου ἐπιχειρῶ στὴ συνέχεια νὰ σκιαγραφήσω<sup>11</sup>.

---

10. Κατὰ τὴ θαυμάσια εἰκόνα ποὺ σκιαγραφεῖ ὁ Ἀββᾶς Νεῖλος ὁ ἀσκητῆς. Βλέπε: Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Νεῖλου τοῦ ἀσκητοῦ, «Πρόλογος τῶν περὶ προσευχῆς ἑκατὸν πενήκοντα τριῶν κεφαλαίων», *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, τόμος Α', Ἀθήναι 1974<sup>4</sup>, σ. 184, κεφάλαιο πβ' ἢ *Migne P.C.* 79, 1485.

11. Γιὰ τὴ σύνταξιν τοῦ βιογραφικοῦ σχεδιάσματος ποὺ ἀκολούθει, στηρίχθηκα κυρίως στὶς πληροφορίες ποὺ εὐγενικῶς μοῦ ἔδωσαν τὰ παιδιά τοῦ Εὐαγγέλου Μαρίνη, Χαράλαμπος Μαρίνης καὶ Γρηγορία Μαρίνη-Πραγμαστῆ —σὲ ἠχογραφημένη συνέντευξή τους τὴν 8η Ἰανουαρίου 1995— καθὼς καὶ σὲ σημειώσεις τοῦ ἰδίου ποὺ σώζονται σὲ ὀρισμένα βιβλία τῆς μουσικῆς του βιβλιοθήκης. Τοὺς δύο προειρημένους αὐτάδελφους εὐχαριστῶ κι ἀπὸ ἄνω γιὰ τὴν ὀλόθυμη συνεργασία.



*Ό Ευάγγελος Μαρίνης κατά τό Έτος 1962.*

## 1. Ευάγγελος Χ. Μαρίνης (1890 - 1977)

Ὁ Ευάγγελος Μαρίνης, πέμπτο παιδί τῆς ἑπταμελοῦς οἰκογενείας<sup>12</sup> τοῦ Χαραλάμπους Μαρίνη καὶ τῆς συζύγου του Παναγιώτας (τὸ γένος Καλαμάκη), γεννήθηκε στὴν Κυψέλη Αἰγίνης τὴν 15ῃ τοῦ μηνὸς Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1890.

Φιλομαθὴς καὶ φιλοπρόοδος ἐκ γενετῆς, ἐχρημάτισε ἀριστος μαθητὴς τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Κυψέλης — τοῦ χωριοῦ τούτου ποὺ ὁμολογουμένως ἀνέδειξε ἐξέχουσες ἕως ἡγετικές φυσιογνωμίες τῆς αἰγινήτικῆς καὶ ὄχι μόνον κοινωνίας- καὶ ἀργότερα τοῦ Σχολαρχείου Αἰγίνης, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ ἀπεφοίτησε. Τὸ γεγονός αὐτὸ τὸν κατέτασσε οὐσιαστικά στοὺς «λογίους» τῆς ἐποχῆς του· ἡ δὲ ἀγάπη ποὺ ἔτρεφε γιὰ τὰ ἐκκλησιαστικά γράμματα, καθὼς καὶ ἡ διατριβὴ του στοὺς χώρους τῆς Ἐκκλησίας — στὴν ἀνθοῦσα τότε κυψελιωτικὴ ἐκκλησιαστικὴ κοινότητα, ὑπὸ τὸν π. Κωνσταντὴ Λυκούρη — συνετέλεσε ὡπωςδῆποτε στὴν ἀρτιότερη πνευματικὴ του κατάρτιση.

Μετὰ τὴ συμπλήρωση τῶν ἐγκυκλίων σπουδῶν του, κλήθηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὴ στρατιωτικὴ του θητεία, κατὰ τὴ διάρκεια δεινῆς καὶ ἰδιαίτερα ὀξυμμένης περιόδου τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Οἱ Βαλκανικοὶ πόλεμοι καὶ κατόπιν ὁ Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἀσταθῆ καὶ παραχώδη ἐσωτερικὴ πολιτικὴ κατάσταση τῆς χώρας, κράτησαν τὸν Ευάγγελο Μαρίνη στὶς τάξεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐπὶ 7 μὲ 8 ἔτη — τὴ χρονικὴ περίοδο 1912 ἕως 1919-1920. Τὶς περιπέτειες ποὺ δοκίμαζε στὶς διάφορες στρατιωτικὲς του ἐκστρα-

12. Ἡ οἰκογένεια ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ ἐξῆς, κατὰ σειράν, παιδιά: Δημήτρης [ὁ πρωτότοκος αὐτὸς γιός, ναυτικὸς τὸ ἐπάγγελμα ἀργότερα, χάθηκε νέος σὲ ναυάγιο], Αἰκατερίνα, Ἀγγελικὴ, Μαρία, Ευάγγελος, Ἐλπίδα καὶ Χρυσάνθη. Οἱ δὲ καταβολὲς τοῦ πατέρα του — ὁποῖος, σημειωτέον, ἀπέθανε τὸ ἔτος 1905 στὴ μικρὴ σχετικὰ ἡλικία τῶν 55 χρόνων — ἐξιχνιάζονται στὰ Καλάβρυτα, ἀπ' ὅπου ἐμίσησε, μὲ προορισμὸ τὴν Αἴγινα, ὁ πατέρας του μετὰ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821.

τείες — πού τόν ὀδήγησαν ἕως τὴν Κορυτσά — κατέγραψε κάποια στιγμή μὲ ποιητικὸ τρόπο σ' ἓνα ἐκτενὲς ἔπος, τὸ ὁποῖο καὶ ἔστειλε μὲ ἐπιστολὴ στοὺς οἰκείους του στὴν Αἴγινα, φανερώνοντας ἔτσι καὶ τὸ ποιητικὸ τάλαντο πού τὸν διέκρινε.



Ὁ Εὐάγγελος Μαρίνης (ἀριστερά) μὲ τὸν στρατηγὸ Γεώργιο Μπήτρο· στὸ κάτω μέρος τῆς φωτογραφίας ἀναγράφεται: «15 Αὐγούστου 1935 ἐν τῇ Μονῇ Αἰγίνης».

Κατά τὴν ἴδια περίοδο —καὶ ἐνδεχομένως τὸ διάστημα ποὺ ὑπηρετοῦσε στὴν Ἀθήνα, στὸ στρατόπεδο τῆς περιοχῆς Γουδί— προσδιορίζεται ἐπίσης ἡ συστηματικὴ καὶ μεθοδικὴ του ἐνασχόληση μὲ τὴν Ψαλτικὴ Τέχνη, τὴν ὁποία μὲ ἰδιαίτερο ζῆλο ἐσπούδασε κοντὰ σὲ δύο κυρίως δασκάλους, ποὺ ἀπάντα τοὺς ἀνέφερε, ὅπως θυμοῦνται τὰ παιδιὰ του: τὸν τῆνιο Μάρκο Ψάρο<sup>13</sup> καὶ τὸν Γεώργιο Βουτσίνο<sup>14</sup>, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται βέβαια τυχὸν ἐπαφή του μὲ τὸν εὐ-

13. Τὴν ἀπορία ποὺ μοῦ δημιούργησε ἀρχικὰ ἡ ἀόριστη θύμηση τῶν παιδιῶν τοῦ Εὐαγγελίου Μαρίνη γιὰ ἀκάποιον μουσικοδιδάσκαλο Μάρκο, ποὺ μνημόνευε ὁ πατέρας τους, διαφώτισε σημεῖωση τοῦ ἰδίου σὲ ἰδιόχειρό του χειρόγραφο τετράδιο, ποὺ σῶζεται στὴ μουσικὴ του βιβλιοθήκη (βλ. κατωτέρω χργφ. ὑπ' ἀριθμ. 1). Ἐκεῖ, στὸ τέλος τῆς ἐνόητος τῶν Λειτουργικῶν τοῦ Γερ. Κανελίδου σὲ ἦχο πλ. α' (οἱ γεγραμμένες σελίδες εἶναι ἀνάριθμες), σημειώνει: ἀπὸ χειρόγραφον / Μάρκου Ψάρρου / Τῆνίου, προδίδοντας ἔτσι τὴν πλήρη ταυτότητα τοῦ διδασκάλου του (βλ. καὶ πανομοιότυπο τῆς ἐν λόγῳ σημειώσεως στὴ σελ. 40).

Οἱ γνωστὲς περὶ τοῦ μουσικοδιδασκάλου τούτου μαρτυρίες, εἶναι ἐλάχιστες. Ἐξ ὧσων τοὐλάχιστον γνωρίζω, τὸν μνημονεῖ μόνον ὁ Παναγιώτης Ἀντωνέλλης, Ἡ Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ. Ἱστορικὴ ἀνασκόπησις καὶ ἐξέλιξις αὐτῆς κατὰ τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους, Ἀθήναι 1956, σ. 159, ὡς «β' ψάλτη ἰ.ν. Εὐαγγελιστρίας Τήνου» [ἀναγράφεται ὡς Ψάρος Μαρ.]. Εἰκάζω, ὡστόσο, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐπιφανοῦς μουσικοῦ, συνεκτιμώντας ἀπ' ἐνὸς μὲν τὴν ἱεροψαλτικὴν θέσιν ποὺ κατέιχε —στὴν ὁποία ἀνέκαθεν διακονοῦσαν ἔγκριτοι καὶ μουσικῶτατοι ἐν γένει ἱεροψάλτες, δημιουργώντας μιὰ παράδοση ποὺ ἕως σήμερα συνεχίζεται— ἀπ' ἐτέρου δὲ τὴ γενικώτερη ἀνοήση τῆς Τέχνης καὶ τὴ θαυμαστὴ μουσικὴ παράδοση τῆς Τήνου. Πρβλ. σχετικὰ, ἄρθρο τοῦ Ἰωάννου Θ. Τσώκλη ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἴδρυσις μουσικῆς σχολῆς ἐν Τήνῳ. Συνέντευξις μετὰ τοῦ κ. Σιγάλα βουλευτοῦ Τήνου τοῦ ἀναλαβόντος τὴν ἰδρυσιν τῆς Σχολῆς», στὴ μουσικὴ ἐφημ. Φόρμιγξ, ἔτος Β', ἀριθμ. 17-18, Ἀθήναι 15-31 Ἰανουαρίου 1904, σσ. 4-5 καθὼς καὶ Φόρμιγξ, ἔτος Β', ἀριθμ. 9-10, Ἀθήναι 15-30 Μαΐου 1903, σ. 8.

14. Ἀναφορὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ διδασκάλου τούτου (ἀγνώστου, ἐξ ὧσων τοὐλάχιστον γνωρίζω, ἀπὸ ἄλλης πηγῆς) ἔχομε καὶ σὲ σημεῖωση τῆς σ. 1 μουσικοῦ βιβλίου τῆς βιβλιοθήκης Ε. Μαρίνη (Δ. Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, Νέον Μουσικὸν Ἐγχειρίδιον, Γ' ἐκδ., Κων/πολις

ρύτερο αθηναϊκό ιεροφαιτικό και μουσικό κύκλο, που την έποχή εκείνη άντιπροσώπευε κυρίως ή νεοϊδρυθείσα Σχολή Βυζαντινής Μουσικής του 'Ωδείου 'Αθηνών και ό έκ Κωνσταντινουπόλεως μουσικολογίώτατος διδάσκαλος Κωνσταντίνος 'Α. Ψάχος<sup>15</sup>. Δέν έχουμε συγκεκριμένες

1906). Τουτό προφανώς άνηκε στο συγκεκριμένο δάσκαλο, ό όποιος και τό έδωρθε στον προσφιλή μαθητή του. Έξ άλλου και σέ άλλο βιβλίό τής βιβλιοθήκης του Ε. Μαρίνη (Κ. 'Α. Ψάχου, *Λειτουργικοί Ύμνοι*, 'Αθήνα 1912), αφιερωμένο επίσης σ' αυτόν από τον έν λόγω μουσικοδιδάσκαλο, εύρίσκουμε εύγλωττες «άποδείξεις» τής αγάπης, θαυμασμού και εκτιμήσεως που έτρεφε αυτός για τον μαθητή του. Κατ' έξοχήν μνημονεύω τήν ιδιόχειρη αφιερωματική σημείωση που είναι γραμμένη στή σ. γ' του παραπάνω βιβλίου: «*Τῷ εύλαβεστάτῳ έν Χ(ριστῷ) ἀδελφῷ / κ.κ. Εὐαγγέλω / εἰς ένδειξιν εκτιμήσεως μικρόν / Γ. Βουτσίνος / ιεροδιδ(άσκαλος) / 'Αθήναι τῆ 2-9-19[18]/»* αλλά και τήν ιδιαίτερα χαρακτηριστική «διαχτυτική» σημείωση που είναι γραμμένη στο έσωτερικό του έξωφύλλου του ίδιου βιβλίου: «*Γιά (sic) Σου Μαρίνη μου / ό Σός / Γ. Βουτσίνος / Καθηγ. Τεχ. μαθημάτων*».

15. Στοιχείο που συνηγορεί πρὸς τήν κατεύθυνση αυτή, άποτελεί ένδεχομένης ή ύπαρξη στή μουσική βιβλιοθήκη του Ε. Μαρίνη δύο βιβλίων του Κ. 'Α. Ψάχου του προαναφερθέντος δηλαδή («*Λειτουργικοί Ύμνοι*») και του έξής: «*Η Λειτουργία συντεθεισα μετά διπλής συνηχητικής γραμμής κατά τό ύφος και τήν παράδοσιν τής Μεγάλης του Χριστου Έκκλησίας, τόμος Α', 'Αθήναι 1909*», σέ δύο σημειωτέον άντίτυπα, έν τῶν όποίων τό πρώτο άνηκε παλαιά στήν Πιπίτσα Φλαμπουργιάρη (στήν όποία μάλιστα τό είχε δωρήσει ή Εύα Σικελιανού με ιδιόχειρη αφιέρωση τής στή σ. α': «*Τῆς Πιπίτσα / 28 Μαΐου 19...* (σχιζμένο) *Εύα Σικελιανού/»*). Προηγούμενος κήτωρ του δευτέρου ήταν ό Γ. Κ. Μπριντάκις (sic) αυτός μάλιστα προσέθεσε στο τέλος του βιβλίου 200 περίπου χειρόγραφές του σελίδες, γραμμένες σέ διχρωμία, με διάφορα, χρήσιμα σέ κάθε ψάλτη, μαθήματα, όπως μέλη τής Μ. Τεσσαρακοστής και τής Μ. Έβδομάδος, Πολυχρονισμούς, Χερουβικόν, Δοξολογίες, Καταβασίες κ.ά.

Περί του Κ. 'Α. Ψάχου βλέπε: Μάρκου Φ. Δραγούμη, «Κωνσταντίνος 'Α. Ψάχος. Συμβολή στή μελέτη τής ζωής και του έργου του», *Λαογραφία, τόμος ΚΘ'*, 'Αθήναι 1974, σσ. 311-322 [= Μ. Ph. Dragoumis, "Constantinos A. Psachos (1869-1949). A Contribution to



και ασφαλείς πληροφορίες για την περίοδο αυτή της μαθητείας του, ειχάζουμε όμως ότι υπήρξε αρκετή ώστε να τον καταστήσει ικανότατο ψάλτη και μουσικό<sup>16</sup>. Τοῦτο πιστοποιεῖ-

the Study of his life and work", *Studies in Eastern Chant*, vol. V (1990), pp. 77-88] και Γεωργίου Χατζηθεοδώρου, «Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου Ἀλεξάνδρου Ψάχου», πρόλογος στὴ *αδευτέρα ὑπερμυζημένη* ἔκδοση τῆς μελέτης τοῦ Κ. Ἀ. Ψάχου, *Ἡ Παρασημαντικὴ τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς*, Ἀθῆναι 1978, σσ. ια' - νζ', ὅπου καὶ πλοῦσια βιβλιογραφία. Πρβλ. καὶ τὴν ἡμετέρα μελέτη, «Ἡ Δοξολογία τῆς 25ης Μαρτίου 1908 καὶ μιὰ ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ τοῦ Κ. Ἀ. Ψάχου», ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν *Παρνασσός*, τόμος ΛΔ' (1992), σσ. 322-325.

16. Τοῦτο ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ μέλος ποῦ καταχωρίζεται σὲ χειρόγραφο τετράδιο τῆς βιβλιοθήκης του (βλ. κατωτέρω γργφ. ὑπ' ἀριθμ. 2), γραμμένο ἀπὸ τὸν Ε. Μαρίνη καὶ τιτλοφορούμενον ὡς ἀκολούθως: «*Κοινωνικὸν ἐκ τοῦ Χερουβικοῦ Κωνσταντίνου συντημηθὲν ὑπὸ Ε. Μαρίνη ἤχο δ' Δι. Αἰνεῖτε τὸν Κύριον*». Τὸ μάθημα αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι οἱ μουσικὲς γνώσεις τοῦ Εὐαγ. Μαρίνη ἦταν ἐπαρκεῖς ὄχι μόνον γιὰ νὰ προσαρμόσει ἄλλο κείμενο σὲ κάποιο μουσικὸ μέλος (τὸ ἴδιο ἐξ ἄλλου ἔκανε καὶ σὲ μάθημα ποῦ ἀκολουθεῖ τοῦ ἀνωτέρω στὸ ἴδιο χειρόγραφο: «*Κοινωνικὸν Χριστουγέννων ἐκ τοῦ Θεοτόκε Παρθένε Π. Μπερεκέτου ἤχο α' Πα. Λύτρωσιν ἀπέστειλε*», ὅπου προσήρμωσε τὸ κείμενο τοῦ Κοινωνικοῦ στὸν πρῶτο πόδα τοῦ Θεοτόκε Παρθένε [τὸ μέλος ὁμοῦς ἡμιτελές]), ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ συντάμει τὸ πρωτότυπο μέλος προκειμένου νὰ «δημιουργήσει» τὴν ἐπιθυμητὴ σύνθεσιν. Προσεκτικὴ παρατήρησις τοῦ ἐν λόγῳ Κοινωνικοῦ «*Αἰνεῖτε τὸν Κύριον*» ἀποδεικνύει ὅτι οἱ μουσικὲς του φράσεις εὐρίσκουν τίς ἀκόλουθας πρὸς τὸ πρωτότυπο μέλος (Χερουβικὸν Κων/νου Πρωτοψάλτου σὲ ἤχο δ') ἀντιστοιχίαι: Ἡ φράσις «*Αἰνεῖτε*» ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸ «*Οἱ τὰ Χερουβίμ*» ἢ φράσις «*τὸν Κύριον ἐκ τῶν ὀρανῶν*» πρὸς τὴν φράσις τοῦ Χερουβικοῦ «*τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες*» ὁ καταληκτικὸς νεανισμὸς πρὸς τὴν τελικὴν φράσιν τοῦ Χερουβικοῦ «*μερίμναν*», ἐνῶ τὸ διθυραμβικὸν ἐπισφράγισμα «*Ἀλληλουῖα*» μεταφέρεται ὡς ἔχει στὸ Χερουβικόν. Ἡ ἀναφερομένη λοιπὸν «σύντημησις» παρὰ τοῦ Μαρίνη συνίσταται οὐσιαστικῶς στὴν «ἐκλογή» τῶν καταλλήλων ἐκείνων «θέσεων» ἀπὸ τὴν πρωτότυπην σύνθεσιν ποῦ δύνανται νὰ διαμορφώσουν ἕνα νέον, βατὸν, ρυθμικὸν καὶ ἐξ ἐπόψεως μορφολογίας σωστὰ δομημένον μέλος.

Στὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου, σὲ μουσικὸν ἐπίμετρο, καταχωρίζω

ταί από τὸ γεγονός τοῦ διορισμοῦ του (κατὰ τὸ ἔτος 1919-1920) ὡς δεξιοῦ ἱεροψάλτου τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, ἐνορίας τοῦ χωριοῦ Βαθέος —ὅπου ἐφημέρευε ὁ π. Νικόλαος Χρυσόχοος (γνωστός μετὰ τὸ προσωνύμιον *Καράβολας*)— μετὰ τὴν ὀριστικὴ ἐγκατάστασή του στὴν Αἴγινα ὅταν πλέον ἀποστρατεύθηκε.



*Ὁ Εὐάγγελος Μαρίνης (δεξιὰ) στὴν Ἱ. Μονὴ Χρυσολοεντίσσης Αἴγινης, κατὰ τὴν λιτάνευση τῆς ἱερᾶς εἰκόνας τῆς Παναγίας τὴν 15ῃ Αὐγούστου· διακρίνεται ἡ μακαριστὴ ἡγουμένη Μαγδαληνὴ Μουστάκα (1880-1963).*

σὲ φωτογραφία τὸ ἐν λόγῳ αὐτόγραφο τοῦ Ε. Μαρίνη Κοινωνικό, καὶ ἐπιχειρῶ ἐπίσης μορφολογικὴ, κατὰ τὶς φράσεις ποὺ ὑπέδειξα παραπάνω, συνεξέτασή του μετὰ τὴν πρωτότυπη σύνθεση, τὸ Χερουβικὸν Κων/νου Πρωτοψάλτου σὲ ἦχο τέταρτο «Ἄγια». [Βλ. Μουσικὰ παραδείγματα ὑπ' ἀριθμ. 5 καὶ 6 (στὸ μουσικὸ παράδειγμα ὑπ' ἀριθμ. 5 συμπεριλαμβάνω καὶ φωτογραφία τοῦ ἤδη μνημονευθέντος «Κοινωνικοῦ Χριστουγέννων ἐκ τοῦ Θεοτόκε Παρθένε Π. Μπερεκέτου» κατὰ γραφὴ καὶ προσαρμογὴ Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη)]. Κατὰ τὴ μεταγραφὴ διορθῶνω δυο-τρία μικροαβλεπτήματα ποὺ ἀπαντοῦν στὸ αὐτόγραφο τοῦ Μαρίνη, καὶ προσαρμόζω ἀκόμη, στὸ τέλος τῆς συνθέσεως, ἕνα βραχὺ «νενανισμό», ὥστε αὐτὴ νὰ παρουσιάζεται σὲ πλήρη καὶ ὀλοκληρωμένη μορφή.

Στή θέση αυτή διηκόνησε εύδοκίμως επί 6 έως 7 ἔτη. Ἐκεῖ, μάλιστα, γνωρίστηκε με τὴν ἑνορίτισσα τοῦ ἐν λόγῳ ἱ. ναοῦ καὶ κάτοικο τῆς περιοχῆς «Κοκαλάκι» Μαρία Γιαννούλη, τέταρτο παιδί τοῦ Φωτίου καὶ τῆς Παναγιώτας Γιαννούλη<sup>17</sup>, τὴν ὁποία καὶ ἐνυμφεύθη τὸ ἔτος 1923. Μαζί ἀπέκτησαν ἑπτὰ παιδιά τούς: Παναγιώτα, Γρηγορία, Χαράλαμπος, Ἐλευθερία, Δημήτριο, Ἀντιγόνη καὶ Γεώργιο.

Ὅ,τι χαρακτήριζε τὸν Εὐάγγελο Μαρίνη ἦταν — σύμφωνα με τὶς ἀναμνήσεις ἔχι μόνο τῶν παιδιῶν του ἀλλὰ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ του περιγύρου— ἡ καλωσύνη, ἡ ἐξυπνάδα, ἡ τιμιότητα, ἡ ἀκάματη δραστηριότητα, τὸ ἀνεπτυγμένο αἶσθημα φιλοξενίας (ἀδεχόταν τοὺς πάντες στὸ σπίτι του) καὶ «κανεὶς δὲν ἔφευγε ἀπ' αὐτὸ χωρὶς τὴν καλύτερη περιποίηση», διηγοῦνται τὰ παιδιά του), ἡ πρόθυμη διάθεση φιλανθρωπίας, τὸ κατ' ἐξοχὴν ταπεινὸ φρόνημα («δὲν ἤθελε νὰ προβάλλεται καθόλου») καὶ «ἔκανε τὶς δουλειές του» [διαβ. ἀγαθοεργίες] «χωρὶς νὰ παρουσιάζεται», θυμοῦνται πάλι τὰ παιδιά του), ἡ εὐχάριστη πάντοτε συμπεριφορὰ ἢ αὐτὸ ποὺ λέμε ἢ αἴσθηση τοῦ «χιουμορ»<sup>18</sup> καί, τέλος, ἡ παντοτινὴ μέριμνα καὶ προσήλωσις στὴν οἰκογένεια — τὸν κεφαλαιώδη αὐτὸ θεσμὸ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας— ποὺ, μέχρι τὰ βαθειά του γεράματα, ἐπιθυμοῦσε νὰ τὸν περιστοιχίζει γιὰ νὰ χαίρεται τὰ παιδιά του

17. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Φωτίου καὶ τῆς Παναγιώτας Γιαννούλη ἀπετελεῖτο ἀπὸ πέντε τέκνα· κατὰ σειρὰν τὰ ἀκόλουθα: Δημήτρα, Σωτηρία, Γεωργία, Μαρία καὶ Χρῆστο.

18. Χαρακτηριστικὸ τῆς «χιουμοριστικῆς» του αὐτῆς διαθέσεως εἶναι τὸ ἀκόλουθο ἰδιόχειρό του — καὶ σχεδὸν αὐτοβιογραφικό— σημεῖωμα στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ, ἐκδεδομένου στὴν Ἀθήνα τὸ ἔτος 1907, «Ψαλτηρίου τοῦ προφητάνακτος Δαβίδ», ποὺ εὐρίσκεται στὴ βιβλιοθήκη του: «Τὸ Ψαλτήριον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὸν / Μαρίνην Εὐάγγελον τοῦ Χαράλαμπος / κατοίκου (sic) αἰγίνης τοῦ Νομοῦ ἀττικοβοιωτίας τοῦ Δήμου Αἰγινιῶν / [κληρωτοῦ] (σβησμένο) ἀπαλαγέντος (sic) τῆς κλήσεως / τοῦ 1911 λαβῶν (sic) μέρος εἰς ἀμφοτέρους τοὺς / πολέμους καὶ τραυματισθείς (sic) / εἰς τὴν καρδιακὴν χώραν ἀνιάτως / ὑπὸ δεσποινίδος Κορυτσαίας / Ε. Μαρίνης/».

«ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλω τῆς τραπέζης» του, ὅπως συνήθιζε νὰ λέει.

Στὴ ζωὴ του καταπιάστηκε κατὰ καιροὺς μὲ διάφορα ἐπαγγέλματα. Δούλεψε κατ' ἀρχὴν στὸν Πειραιᾶ, σ' ἓνα ἐμπορικό κατάστημα, ἐνῶ στὴ συνέχεια ἀσχολήθηκε μὲ τὴν ἐξόρυξη λίθου στὰ Λατομεῖα, ὅπου μάλιστα συντηροῦσε, κάποια ἐποχὴ, ἕως καὶ 30 ἐργάτες. Ἀργότερα ἄνοιξε στὸ σπίτι του στὸ Λειβάδι παντοπωλεῖο καὶ ἐξοχικό κέντρο καὶ κάποια περίοδο λειτούργησε δικό του ἀλευρόμυλο. Ἦ κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἐργασία του, ὅπου εἶχε διοριστεῖ ἀπὸ τὸ Εἰρηνοδικεῖο, ἦταν ἡ θέση τοῦ πραγματογνώμονος Αἰγίνης. Ἐκεῖ τοῦ δόθηκε ἡ εὐκαιρία νὰ ἀναδεικτεῖ τὰ τάλαντά του, διαμορφώνοντας ἐμπειρικά θαυμάσια σχέδια οἰκοπέδων<sup>19</sup> καὶ διευθετώντας μὲ τρόπο ἄριστο τὶς διανομὲς τῶν κτημάτων, ὥστε νὰ δημιουργήσει πλεόν παράδοση στὸν τομέα αὐτό. Αὐτοδίδακτος λοιπὸν ἐμπειροτεχνίτης, ἄφησε καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο τὴ σφραγίδα τῆς προσωπικῆς του δημιουργίας στὸ νησί πού τὸν ἀνέθρεψε<sup>20</sup>.

19. Ἡ ἀγάπη του γιὰ τὴν ἐργασία αὐτὴ προδίδεται ἀπὸ διάφορα σχέδια πού σώζονται σὲ πρόχειρα χαρτιά τῆς βιβλιοθήκης του. «Ὅπου καθόταν σχεδιάζει» θὰ θυμηθοῦν τὰ παιδιά του ἐνῶ ἡ ἀδιττή του ἐνασχόληση ἀφ' ἑνὸς μὲ τὰ καθήκοντα τοῦ πραγματογνώμονος, ἀφ' ἑτέρου μὲ τὰ ψαλτικά, διαζωγραφεῖται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι στὰ παραπάνω χαρτιά ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ σχεδίαζε οἰκόπεδα ἢ σπίτια καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἔγραφε μὲ σημάδια τῆς Ψαλτικῆς ἐκκλησιαστικῆς τροπάρια.

20. Πρέπει ν' ἀναφέρω ἐδῶ ὅτι ἡ συμμετοχὴ του στὴ δημόσια ζωὴ τοῦ νησιοῦ ὑπῆρξε ἰδιαίτερα ἐνεργῆς. Σημειῶνω χαρακτηριστικά ὅτι διετέλεσε Πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Αἰγίνης, ἰδρυτικό μέλος καὶ πρόεδρος τοῦ Γεωργικοῦ Συνεταιρισμοῦ, καθὼς καὶ ὅτι ἐδώρησε τὸ οἰκόπεδο στὸ ὁποῖο ἀνοικοδομήθηκε, μὲ δική του πρωτοβουλία ἐπίσης, τὸ Δημοτικὸ Σχολεῖο τοῦ συνοικισμοῦ «Χλόη». Στὴν πρόσοψη τοῦ Σχολείου αὐτοῦ μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰδεῖ, μέχρι καὶ σήμερα, μαρμάρινη ἐπιγραφή ὅπου, σὲ ἐνδειξη εὐγνωμοσύνης γιὰ τὴν κοινωνικὴ αὐτὴ εὐαισθησία του, ἀναγράφεται τὸ ὄνομά του.



*Ὁ Εὐάγγελος Μαρίνης (πρώτος ἀπὸ δεξιά) στὸ Δημαρχεῖο Αἰγίνης· διακρίνεται στὸ κέντρο ὁ μακαριστὸς Μητρ. Ὑδρας Προκόπιος Καραμᾶνος († 1965).*

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ διακονία του στὸ ἱεροψαλτικὸ ἀναλόγιο συνδυαζόταν μὲ τὸ βαθύτατο ἐκκλησιαστικὸ του φρόνημα. Ἐκκλησιαζόταν ἀνελλιπῶς καὶ φρόντιζε νὰ μυεῖ σταδιακὰ καὶ τὰ παιδιά του στὴ λατρευτικὴ ζωὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀφοῦ κάθε Κυριακὴ τὰ ἔπαιρνε κοντά του, νὰ κάθονται μαζί του στὸ ψαλτήρι. Ὅπως χαρακτηριστικὰ ὁμολογοῦν τὰ παιδιά του, «ἦταν ἄνθρωπος τῆς ἐκκλησίας». Καὶ τούτη ἡ διαπίστωση δὲν ἀποτελεῖ μιὰ συνήθη —κατὰ συνθήκη ἴσως ἐκφερομένη— ἐκτίμηση, ἀλλ' ὑποκρύπτει βαθύτερες πνευματικὲς ρίζες· τὸ ἀποδεικνύει αὐτὸ ὁ διακαὴς πόθος τοῦ Ε. Μαρίνη πρὸς τὴν ἱερωσύνη, πού δὲν παρέμεινε ἀπλῶς στὸ ἐπίπεδο τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ τὸν ὀδήγησε ὡς τὰ πρόθυρα τῆς καθιερώσεώς του, μιὰ καὶ μαζί μὲ τὸν μετέπειτα π. Δημήτριο Λυκούρη —γόνου λευϊτικῆς οἰκογενείας— ὑπῆρξαν ἀυποψήφιοι γιὰ τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα. Ἀργότερα, σὲ ἀψογή συνεργασία μὲ τὸν θαυμαστὸ αὐτὸν γέροντα καὶ ἀριστο λειτουργό, διαμόρφωσαν ἐπὶ ἔτη πολλὰ τὴ λειτουργικὴ συνείδηση τῶν πιστῶν τῆς Κυψέλης.



*Ὁ Εὐάγγελος Μαρίνης (δεξιὰ ἀπὸ τὸν μακαριστὸ πατέρα Κωνσταντῖνο Κανάκη) κατὰ τὴ διάρκεια ἐορταστικῆς ἐκδηλώσεως τοῦ Δήμου Αἰγίνης· διακρίνεται ὁ ἀείμνηστος Δήμαρχος Γεώργιος Χελιώτης ἢ Στούλιος.*

Στὴν ἐνορία τῆς Κυψέλης, ὅπου διορίστηκε ὡς δεξιὸς ψάλτης γύρω στὰ ἔτη 1926-1927, παρέμεινε ὁ Ε. Μαρίνης ἐπι 25 καὶ πλέον ἔτη<sup>21</sup>. Ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ ἔφυγε, μαζί μὲ τὸν παπα-Δημήτρη, γιὰ νὰ μεταβεῖ στὴν ἐνορία τοῦ Ἁγίου Νικολάου στὴν Αἴγινα, ὅπου καὶ παρέμεινε ἐπὶ 5 ἕως 6 περίπου ἔτη, τὴν δὲ «ιεροψαλτικὴ του καριέρα» τερμάτισε στὴν «Παναγίτσα», ὅπου ἐπὶ δύο περίπου ἔτη ἔψαλλε. Στὴ συνέχεια ἐκκλησιαζόταν —καὶ βεβαίως ἔψαλλε— στὴ «Μητρόπολη» καὶ πρὸς τὰ τέλη τῆς ζωῆς του διακονοῦσε στὴ γειτονικὴ του ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ καὶ στὸν ἐκεῖ ἀνεγερθέντα ἰ. ναὸ τῶν Αἰγινητῶν Ἁγίων. Γενικὰ «πλημμύρισε» μὲ τὴ μελωδικὴ φωνή του τοὺς κυριωτέρους ἐνοριακοὺς ναοὺς τοῦ νησιοῦ καὶ «δὲν ὑπῆρξε ποτὲ περίοδος ποὺ νὰ μὴν ψάλλει», ὅπως δι-

21. Στὴ θέση αὐτὴ, «ψάλτης ἰ.ν. Εὐαγγελισμοῦ Θεοτόκου Κυψέλης», τὸν μνημονεῖ κατὰ τὸ ἔτος 1956 καὶ ὁ Π. Ἄντωνέλλης, ὁ.π., σσ. 75 καὶ 125.

ηγοῦνται τὰ παιδιά του, μιὰ καὶ νὰ τὸ ἤθελε ἀκόμη ἀδὲν τὸν ἀφηναν». Τούτῃ ἢ τελευταία ρήσῃ προδίδει εὐγλωττα ποιᾶς ἐκτιμῆσεως ἔχαιρε ὡς ψάλτης ὁ Μαρίνης στὴν Αἴγινα καὶ φανερώνει οὐσιαστικὰ τὸ «μέγεθος» τῆς «φήμης» του. Οἱ ἐπαρκεῖς γραμματικὲς του γνώσεις τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ κατανοεῖ πλήρως τὴν ἔννοια τῶν τροπαρίων ποὺ ἔψαλλε καὶ νὰ τὴν ἐνσταλάξει καθαρῶτα στὶς ψυχὲς τῶν πιστῶν ποὺ τὸν ἀκούγαν. Ἡ δὲ «ῥαῖα, στρωτὴ καὶ μελωδικώτατη» — ὅπως τὴν περιγράφουν τὰ παιδιὰ του — φωνὴ ποὺ διέθετε, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν καθαρότητα τῆς ἄρθρωσης, τὴ νοηματικὴ ἀπόδοση τῶν ὕμνων καὶ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴ καὶ ἐπιβλητικὴ του στάση τὴν ὥρα τῆς Λατρείας, συντελοῦσαν στὸ «νὰ κάθῃσαι καὶ νὰ τὸν ἀκοῦς» ὅταν ἔψελνε.

Πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῇ, ιδιαίτερα χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ «ὁμολογία» τοῦ κυφελιώτη Ἀρχιμανδρίτη Νεκταρίου Μαρμαρηνοῦ, πρὸς τὴν κόρη τοῦ Ε. Μαρίνη, Γρηγορία: «Οὐδέποτε περνᾶει Πάσχα ποὺ νὰ μὴ θυμηθῶ τὸν πατέρα σου. Δὲν μπορῶ νὰ ξεχάσω τὴ μελωδικὴ του φωνή» καὶ ἰδίως ἐκεῖνο τὸ τροπάριο *ἴδου ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα*<sup>22</sup> ἔχει μείνει μέσα στὸ μυαλό μου. Κάθε φορὰ λοιπὸν ποὺ ἔρχεται τὸ Πάσχα τὸ συνδυάζω μὲ τὴ φωνὴ τοῦ πατέρα σου»<sup>23</sup>.

22. Πρόκειται γιὰ τὸ στιχηρὸ ἰδιόμελο τῶν Αἰνῶν τοῦ Ὁρθρου τῆς Μ. Δευτέρας *«Ἐρχόμενος ὁ Κύριος πρὸς τὸ ἐκούσιον πάθος»*, ποὺ ψάλλεται τὸ ἑσπέρας τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων.

23. Τούτῃ ἢ θύμηση τοῦ σεβαστοῦ γέροντος καὶ πρωτοσυγκέλλου τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Κορίνθου, π. Νεκταρίου Μαρμαρηνοῦ, μοῦ θυμίζει παρόμοια ἐκτίμηση τοῦ Ἱ. Μ. Παναγιωτοπούλου γιὰ τὸν πρωτοψάλτη τῆς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν Ἰωάννη Σακελλαρίδη, ὅπως τὴ διατύπωσε σὲ κείμενό του ὑπὸ τὸν τίτλο *«Τὸ πνεῦμα τοῦ Ὁρθρου»* τὰ Χριστούγεννα τοῦ 1958. Τὴν παραθέτω γιὰ σύγκριση στὴ συνέχεια, πιστεύοντας ὅτι τὰ λόγια τοῦ ἀειμνήστου λογοτέχνου οικιαγραφοῦν παραστατικώτατα μιὰ — φανταστικὴ ἔστω — εἰκόνα τῆς «σκηνικῆς παρουσίας» τοῦ Ε. Μαρίνη: *«... Στὴν Ἁγία Εἰρήνην ἠγεμόνευε ὁ Ἰωάννης Σακελλαρίδης, ἡλικιωμένος, ἀλλὰ πάντα γεμάτος νεανικὴ θέρ-*

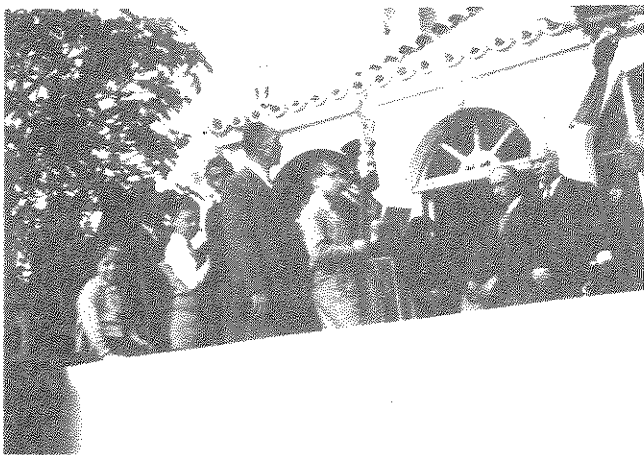


Ο Ευάγγελος Μαρίνης (πρώτος από δεξιά) κατά τη διάρκεια έθνηκῆς ἐορτῆς στοὺς «Ἡρώων» Αἰγίνης· διακρίνεται ὁ αἰμίμηστος Δημήτριος Λορέντζος [Μητσάκης († 1993)] ἐκφωνῶν «τὸν πανηγυρικόν».

μη. Ἡ φωνὴ του ἦταν γλυκειὰ καὶ εὐκίνητη. Εἶχε λαμπρὴ ἀρθρωση καὶ ἤξερε νὰ στέκεται ὅπου πρέπει, νὰ δίνει στὴ λέξη ὅλο τὸ βῆρος της καὶ νὰ στρογγυλεῖ τὴ φράση. Καὶ δὲν ἦταν μόνο ὁ λόγος ἢ μόνο τὸ μέλος... Ἦταν ἡ ὅλη κίνηση τοῦ προσώπου, μιὰ σειρά μορφασμοὶ ποὺ συνιστοῦσαν ἄμεση συμμετοχὴ στὰ νοήματα καὶ στὰ φραστικὰ σχήματα. Ἄνοιγε τὸ στόμα του καὶ ἡ ἐκκλησία γέμιζε πάθος ἀνθρώπου. Ἐπρεπε νὰ τὸν ἔχει ἀκούσει κανεὶς μίαν φορὰ νὰ ψέλλει τὸ "Δεῦτε ἰδαμεν πιστοί..." ἢ ν' ἀρχίζει θριαμβευτικὰ τὸν κανόνα "Χριστὸς γεννᾶται δοξάζατε..." γιὰ νὰ νιώσει τί σημαίνει αὐτὸ τὸ "πάθος ἀνθρώπου"... Ἡ κατάνυξή του ἦταν τόση, ὥστε συνέπαιρνε μὲ τὸν πρώτο φθόγγο τὸ ἐκκλησίασμα. Τοῦ χρωστώ μερικὲς ἀπὸ τίς πολυτιμότερες παιδικὲς καὶ ἐφηβικὲς μου μνημεις. Καὶ κάθε Χριστούγεννα ἀκούω τὴ φωνή του: "Θεὸς ὦν εἰρήνης..." Ἡ: "Μυστήριον ξένον..." "Ὅλα τοῦτα καὶ τ' ἄλλα... δὲν κατορθώνω νὰ τὰ θυμηθῶ μὲ ἄλλη φωνή, μονάχα μὲ τὴ φωνή τοῦ Σακελλαρίδου". Βλ. Ἰ. Μ. Παναγιωτοπούλου, Ἡ Σιωπὴ καὶ ὁ Λόγος, β' ἔκδοση, Ἀθήνα 1985, σσ. 89-90.



Ἡ προσφιλὴς αὐτῇ στὸν Μαρίνην μουσικὴ, ἡ ἀήχθητικὴ ἔκφραση τῆς λατρείας τῆς ἐκκλησίας», ἡ Ψαλτικὴ Τέχνη, ποὺ δὲν παύει ὁμῶς νὰ εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς ἐκφάνσεις τοῦ ἑλληνικοῦ μουσικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν συνόδευε καὶ κατὰ τὶς οἰκογενειακὰς ἐορτὲς ἢ τὶς εὐαχίες ποὺ ὀργανώνονταν σὲ συναθροίσεις ἀγαπητῶν φίλων, ὅπου ἔψαλλε πάντοτε εἴτε κάποιον ἀπ' τὰ ἀγαπημένα του τροπάρια, εἴτε κάποια σκιωπτικὴ καὶ εὐτράπελη «παρωδία» ἐκκλησιαστικοῦ ἄσματος (ὅπως γιὰ παράδειγμα τὸ «*Εἰς τὸ ὄρος τοῦ Ἄθωνος καὶ στοῦ Παντοκράτορος...*»<sup>24</sup>) εἴτε, τέλος, κάποιον ἀπ' τὰ γνωστὰ καὶ εὐρύτατα διαδεδομένα στὴν Αἴγινα δημοτικὰ τραγούδια (συνήθιζε γιὰ παράδειγμα νὰ λέει τὸ τραγούδι «*Τῆς Ἀναστασιᾶς*»).



*Ὁ Εὐάγγελος Μαρίνης στὴν Ἱ. Μονὴ Ἁγ. Ἀναστασίας Αἰγίνης.*

24. Βλ. μουσικὴ καταγραφή του —καὶ παρομοίων «παρωδιῶν»— στὴ μελέτη τοῦ Οἰκονόμου Γεωργίου Α. Ρήγα, *Σκιαθίου Λαϊκὸς Πολιτισμὸς, τεῦχος Α', Δημῶδη ἄσματα*, Θεσσαλονίκη 1958, σσ. 30-34.

Και βέβαια, ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γεγονός ότι «ἤθελε νὰ μεταδώσει αὐτὰ ποὺ ἤξερε». Ὅπως μαρτυροῦν τὰ παιδιὰ του, «τοῦ ἄρεσε νὰ ὑπάρχουν νέοι ποὺ θὰ ἀκολουθήσουν τὴν τέχνη του» καὶ κατ' ἐπέκταση «θὰ πλησιάσουν τὴν ἐκκλησία». Ἐτσι ἐξηγεῖται καὶ ἡ εὐδόκιμη θητεία του ὡς διδασκάλου τῆς μουσικῆς, κατὰ τὴν ὁποία ἐδίδαξε τὴν Ψαλτικὴ στὰ ἀνήψια του κυρίως, Θανάση, Θωμᾶ καὶ Λουκᾶ, ἀλλὰ καὶ περιστασιακὰ στὴ γερόντισσα τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγίας Ἀναστασίας, μοναχῆ Ἀναστασία. Ἀπ' αὐτοὺς διακρίθηκε ὁ Λουκᾶς (Γιαννούλης), ποὺ ἐχρημάτισε μάλιστα ψάλτης στὴν ἐνορία τοῦ Ἀγίου Νικολάου γιὰ ἀρκετὸ χρονικὸ διάστημα.

Περὶ τῆς ἐμβριθοῦς μουσικῆς του («μορφώσεως»), ἀλλὰ καὶ τῆς συνεχοῦς περὶ τὰ ψαλτικὰ ἐνασχολήσεώς του, πειστήριο εὐγλωττο ἀποτελοῦν τὰ φθαρμένα ἀπὸ τὴν πολυχρησία βιβλία ποὺ ἀπαρτίζουν τὴ μουσικὴ του βιβλιοθήκη. Αὐτὴ περιλαμβάνει:

α) Τὰ ἀκόλουθα ἔντυπα μουσικὰ βιβλία:

1. *Ταμείον Ἀνθολογίας περιέχον ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον Ἀκολουθίαν Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως μετὰ τινων καλοφωνικῶν εἰρημῶν ἐν τῷ τέλει [...]* παρά... Γρηγορίου Πρωτοψάλτου... γ' ἔκδοσις παρά Θεοδώρου παπα-Παράσχου Φωκαέως... τόμος Α', Κων/πολις 1837<sup>25</sup>.
2. *Πανδέκτη τῆς ἱερᾶς ἐκκλησιαστικῆς ὑμνωδίας τοῦ ὄλου ἐνιαυτοῦ, ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Ἰωάννου Λαμπραδαρίου καὶ Στεφάνου Α' Δομεστίκου τῆς τοῦ*

25. Τοῦτο τὸ βιβλίον στὴ σ. 461 φέρει τὴν ἐξῆς σημείωσις: «Ἠγοράσθη Ἀθῆναι τῇ 1 Νοεμβρίου 1916/ Ἱ. Κούκης». Σύμφωνα δὲ μὲ ὡσεὶ δὴ σφραγίδα ποὺ ὑπάρχει στὴ σ. 464, ἀνῆκε παλαιότερα σὲ κάποιον μοναχὸ Γρηγόριον [στὸ κάτω μέρος τῆς σφραγίδος διακρίνονται τὰ ἀρχικὰ νούμερα χρονολογίας: 184...]. Ἐνδεχομένως πρόκειται γιὰ τὸν λόγιον Αἰγινήτη ἱερομόναχο Γρηγόριον Μοῖρα.

Χριστού Μεγάλης Ἐκκλησίας, τόμος 1, Κων/πολις 1850.

3. "Ὅ,τι ἀνωτέρω, τόμος 2, Κων/πολις 1851.
4. "Ὅ,τι ἀνωτέρω, τόμος 3, Κων/πολις 1851.
5. "Ὅ,τι ἀνωτέρω, τόμος 4, Κων/πολις 1851<sup>26</sup>.
6. Ταμείον Ἀνθολογίας περιέχον ἅπασαν τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐνιαύσιον Ἀκολουθίαν Ἐσπερινοῦ, Ὅρθρου, Λειτουργίας, Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως μετὰ τινων καλοφωνικῶν εἰρμῶν ἐν τῷ τέλει [...] παρὰ Θεοδώρου Φωκᾶεως... ἕκτη ἔκδοσις... ὑπὸ Μητᾶ Δομενίκου... τόμος Γ', Κων/πολις 1869<sup>27</sup>.
7. Τοῦ Τριωδίου καὶ Πεντηκοσταρίου Δοξαστικᾶριον [...] μελοποιηθέν καὶ ἐκδοθέν τὸ πρῶτον ὑπὸ Νικολάου Γεωργίου Πρωτοφάλτου Σμύρνης νῦν τὸ δεῦτερον ἐκδίδεται... ὑπὸ Ἀθανασίου Σακελλαριάδου... [τόμοι Α'-Β']..., Ἀθήναι 1895<sup>28</sup>.
8. Νέον Εἰρμολόγιον σύντομον ὑπὸ Ἀνδρέου Β. Τσικνοπούλου (Μουσικὴ βιβλιοθήκη τῆς ἐν Ἀθήναις ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς Σχολῆς. Α.Β.Τ. Βιβλίον Γ')... α' ἔκδοσις... Ἀθήναι 1895.

26. Σ' ὄλους τοὺς τόμους τῆς Πανδέκτης ἔχει ἀποκοπεῖ τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ φύλλου ὅπου προφανῶς σημειωνόταν τὸ ὄνομα τοῦ προηγουμένου κτήτορος. Πάντως στὴν πρώτη σελίδα τοῦ πρώτου τόμου ἀναγράφεται: «Ἐν το πατριαρχίον / Κοντοντινοπολεος / Α. Νικολα Τόμος / ν».

27. Σῶζεται σὲ κακὴ κατάσταση, χωρὶς ἐξώφυλλα καὶ μὲ ἐλλείπουσες σελίδες.

28. Πρόκειται γιὰ ἔκδοσιν τοῦ πρωτοφάλτου καὶ μουσικοδιδασκάλου Ἀθανασίου Σακελλαριάδου, μὲ προσθήκην πολλῶν μαθημάτων τοῦ ἴδιου καὶ ἄλλων διδασκάλων. Σῶζεται σὲ κακὴ κατάσταση, ἀκέφαλο καὶ κολοβό.

9. Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου καὶ Στεφάνου Λαμπαδαρίου, *Νέα Μουσική Κυψέλη κατὰ τὴν προφορὰν καὶ τὸ ὄφος τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας [...]* ἐν ᾗ προσετέθησαν καὶ τινὰ ἀνέκδοτα μαθήματα ὑπὸ Φωκίωνος Βάμβα... τόμος Α'... γ' ἔκδοσις..., Ἀθῆναι 1898<sup>29</sup>.
10. Ὅ,τι ἀνωτέρω, τόμος Β', γ' ἔκδοσις, Ἀθῆναι 1898.
11. Δ. Ἰωάννου Πρωτοψάλτου, *Νέον Μουσικὸν Ἐγχειρίδιον [...]*, ἔκδοσις τρίτη..., Κων/πολις 1906<sup>30</sup>.
12. Κ. Ἀ. Ψάχου, *Ἡ Λειτουργία συντεθεισα μετὰ διπλῆς συνηχητικῆς γραμμῆς κατὰ τὸ ὄφος καὶ τὴν παράδοσιν τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας*, τόμος Α', Ἀθῆναι 1909<sup>31</sup>.
13. Τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀνωτέρω μουσικὸ βιβλίον<sup>32</sup>.

---

29. Ἐντὸς τοῦ βιβλίου τούτου, σώζεται —σημειωμένη ἀπὸ τὸν Μαρίνη— ἡ ἡμερομηνία 1918, ἀντιστοιχοῦσα προφανῶς στὸ ἔτος ἀγορᾶς του.

30. Στὴ σ. 1 τοῦ παρόντος βιβλίου ἀναγράφεται μὲ μολύβι τὸ ὄνομα «Γεωρ. Βουτσίνος», ποῦ ἀφορᾷ στὸν προηγούμενο κητήρα του. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑποσημείωση 14.

31. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑποσημείωση 15. Πρόκειται γιὰ τὸ βιβλίον ποῦ ἀνῆκε στὴν Πιπίτσα Φλαμπουργιάρη, ἡ ὁποία μᾶλλον τὸ ἐδώρησε στὸν Μαρίνη, ὅπως μαρτυρεῖ σημείωση στὸ πρῶτο φύλλον: «Πιπίτσα Φλαμπουργιάρη / ἐνθύμιον». Στὴ σ. δ' σώζεται ὠραῖο σχέδιο «ἀδάτου» σπιτιοῦ μὲ τὴν ὑπογραφή *E. Μαρίνης*.

32. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑποσημείωση 15. Πρόκειται ἐδῶ γιὰ τὸ βιβλίον ποῦ ἀνῆκε στὸν *Γ.Κ. Μπριντάκι* (sic). Ἡ ὑπογραφή του ἡ τὰ ἀρχικά του —*Γ.Κ.Μ.*— σημειώνονται σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ βιβλίου. Στὸ τέλος δὲ τῶν 200 περίπου χειρογράφων του σελίδων, ποῦ ἔχουν προστεθεῖ στὴν ἔντυπη ἔκδοσι, ὑπάρχει καὶ ἀναλυτικὸς «Πίναξ τῶν περιεχομένων».

14. Κ. 'Α. Ψάχου, *Λειτουργικοί Ύμνοι*, 'Αθήναι 1912<sup>33</sup>.
15. *Αναστασιματάριον νέον άργόν και σύντομον [...]* μελοποιηθέν υπό Πέτρου Λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου και 'Ιωάννου Πρωτοψάλτου της του Χριστού Μεγάλης 'Εκκλησίας... έκδοσις δεκάτη, Κων/πολις 1914.
16. [Πέτρου Πελοποννησίου], *Αναστασιματάριον σύντομον μετά της 'Ακολουθίας 'Εσπερινού και 'Ορθού*<sup>34</sup>.
17. [ 'Ιωάννου Σακελλαρίδου, *Μεγάλη 'Εβδομάς*]<sup>35</sup>.

33. Το βιβλίο τούτο άποτελεί δωρεά του μουσικοδιδασκάλου Γ. Βουτσίνου προς τον μαθητή του Εύαγ. Μαρίνη. Πρβλ. και άνωτέρω, ύποσημείωση 14.

34. Σώζεται σε κακή κατάσταση, χωρίς έξώφυλλα, με συναραμμένες στο τέλος σελίδες από άλλη μουσική έκδοση. 'Ως έκ τούτου, σχεδόν άδύνατος ή ταύτιση της παρούσης μουσικής έκδόσεως. Το σωζόμενο πάντως τμήμα της άρχίζει με το *Μακάριος άνήρ* σε ήχο πλ. δ', «Μελοποιήθεν παρά Θεοδώρου Π.Π. Φωκαέως κατά μίμησιν των άειμνήστων Διδασκάλων κατ' έτησιν (sic) των έν τη Νήσω Σάμω Φιλομούσων Συμδρομητών».

35. Σώζεται σε πολύ κακή κατάσταση, με πολλές έλλειπουσες σελίδες, άκέφαλο και κολοβά. 'Όπως προκύπτει από το περιεχόμενο των σωζομένων σπαραγμάτων, πρόκειται μάλλον για την ακόλουθη μουσική έκδοση: 'Ι. Θ. Σακελλαρίδου..., *Μεγάλη 'Εβδομάς*, τεύχος Α'. Περιέχον τας 'Ακολουθίας των άγρυπνιών των Βαΐων, της Μ. Δευτέρας, της Μ. Τρίτης, της Μ. Τετάρτης και της πραιας της Μ. Πέμπτης..., 'Αθήναι 1894.

Σημειωτέον ότι τα ύπ' αριθμ. 1, 12, 13, 14 και 16 βιβλία εύρίσκονται σήμερα στην κατοχή του γιου του Ε. Μαρίνη, Χαράλαμπος Μαρίνη τα ύπ' αριθμ. 9 και 10 είχε δωρήσει ό μακαρίτης στον ιεροψάλτη 'Ανδρέα 'Αποστολίδη, στη βιβλιοθήκη του όποίου εύρίσκονται σήμερα, ένω τα ύπ' αριθμ. 2-5, 6-8, 11, 15 και 17 κατέχει σήμερα ό έγγονός του Εύαγ. Μαρίνη Γρηγόρης Θ. Μαλτέζος.

Τρισάγιον

μελοποιηθὲν ὑπὸ Φωκίωνος Βάμβα  
κατ' αἴτησιν Νικολάου Βότση  
ζηλωτοῦ τῆς πατρῆου ἡμῶν μουσικῆς  
Τῆχος  $\overline{\text{II}}$  ζω

$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$
A	μην	A	γι	ι	ο	ο	οι	ο	οι	ο
$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$
θ	οι	A	γι	ο	ο	οι	ο	οι	ο	οι
$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$
δ	χ	ρ	οι	A	γι	ι	ο	ο	οι	A
$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$
θ	α	α	να	τοι	ε	λε	ε	ο	η	
$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$
ο	οι	ον	η	μα	α	α	α	α	α	α
$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$
A	γι	οι	ο	οι	ο	θ	ε	ο	ο	ο
$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$	$\underline{\text{C}}$
ο	οι	A	α	α	β	ε	ο	οι	οι	οι

Χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμὸν 1 (κατὰ τὴν ἀρίθμηση τῆς παρουσίας περιγραφῆς): «Τρισάγιον μελοποιηθὲν ὑπὸ Φωκίωνος Βάμβα κατ' αἴτησιν Νικολάου Βότση ζηλωτοῦ τῆς πατρῆου ἡμῶν μουσικῆς», ἦχος βαρύς.

$$\frac{1}{\sqrt{2}} \left( \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \right) \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

Η ερώτηση ποσο Α γι ο ος Α

$$\left( \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \right) \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

θα α να α 2ος ε λλ η

$$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

ο ο ον η μα ας

$$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

ο ο ξα πα τρι και γι ω ω και Α γι υ

$$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

πνευ μα 21

$$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

και νω η α ε και ας 2ου α ω νω

$$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

των α ω νω α μω

$$\frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix} \frac{1}{\sqrt{2}} \begin{pmatrix} 1 & 1 \\ 1 & -1 \end{pmatrix}$$

Αυ να μ 15

β) Τὰ ἐξῆς μουσικά χειρόγραφα:

1. Χειρόγραφο τετράδιο, αὐτόγραφο τοῦ Ε. Μαρίνη, ὅπου περιέχονται τὰ ἐξῆς:  
*Ἀνοιξαντάρια Θ. Π. Π. Φωκιάεως ἤχος πλ. δ'.*  
*Μέλη τοῦ πρώτου ἤχου: Κύριε ἐκέκραξα — Κατευθυνθήτω, Δόξα — Καί νῦν, Θεὸς Κύριος, Τὴν Τιμιωτέραν, Πᾶσα πνοή — Αἰνεῖτε.*  
*Λειτουργικά [Κ. Α. Ψάχου] ἤχος α'.*  
*Λειτουργικά Γερ. Κανελίδου ἤχος πλ. α'<sup>36</sup>.*  
*«Τρισάγιον μελοποιηθὲν ὑπὸ Φωκίωνος Βάμβα κατ' αἴτησιν Νικολάου Βότση ζηλωτοῦ τῆς πατρῴου ἡμῶν μουσικῆς ἤχος βαρῦς»<sup>37</sup>.*  
*[Ἀνωμόως] Ἄξιόν ἐστίν (τρεῖς συνθέσεις· μία σὲ ἤχο βαρῦ καὶ δύο σὲ ἤχο πλ. δ').*  
*Ἄξιόν ἐστίν (τὸ συνηθισμένον) ἤχος β'.*  
*«Λειτουργικά Ε [ὕαγγέλου] Μ [αρίνη] εἰς ἤχον πλ. α' Εἰρμολογικά».*  
*Ἐωθινὸν Θ' [Πέτρου Πελοποννησίου] ἤχος πλ. α'. Ὡς ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων.*

36. Στὸ τέλος τῆς ἐνότῆτος αὐτῆς, ὁ Ε. Μαρίνης σημειώνει: *ἀπὸ χειρόγραφον Μάρκου Ψάρρου / Τηνίου*. Πρβλ. καὶ ἀνωτέρω, ὑποσημείωση 13.

37. Αὐτὸ τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν αἰγινήτικὴ ψαλτικὴ παράδοση μέλος — δεδομένου ὅτι ὁ ἀναφερόμενος Νικολάος Βότσης, Ὑδραῖος τὴν καταγωγή ἀλλὰ μόνιμα ἐγκατεστημένος στὴν Αἴγινα, ἐχρημάτισε γιὰ μεγάλο διάστημα ψάλτης στὴν «Παναγίτσα», τὸν ἱερὸ δὴλ. καὶ τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, καθὼς καὶ στὸ «Μητροπολιτικὸ» καὶ Αἰγίνης — ἀντέγραψε ὁ Μαρίνης ἀπὸ φύλλο ποῦ σώζεται ἀκόμη καὶ σήμερα, σὲ κακὴ κατάσταση, στὴ βιβλιοθήκη του. Δὲν γνωρίζω ἐὰν τὸ ἀναφερθὲν φύλλο ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν πρωτότυπὴ καταγραφή τῆς συνθέσεως· πάντως ἐκεῖ σώζεται πλήρως, ἐνῶ στὸ τετράδιο τοῦ Μαρίνη ἀντεγγραφή ἐλλιπῶς. Στὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου, σὲ μουσικὸ ἐπίμετρο, τὴν καταχωρίζω στὴν πλήρη τῆς μορφή, διορθώνοντας σιωπηρὰ τὰ ἐπουσιώδη ἀβλεπτήματα ποῦ ἀπαντοῦν σ' αὐτή, σημειώνοντας τοὺς ρυθμικοὺς πόδας καὶ προσδιορίζοντας εἰδικώτερα τὸν ἤχο τῆς ἑλῆς συνθέσεως ὡς πλάγιον τοῦ πρώτου δίφωνο (νάο) μεσάζοντα, τουρκιστὶ Bestenigâr (μπεστενγιάρ) [βλ. μουσικὸ παράδειγμα ὑπ' ἀριθμ. 7].







$\frac{\alpha}{\beta} \frac{\gamma}{\delta} \frac{\epsilon}{\zeta} \frac{\eta}{\theta} \frac{\iota}{\kappa} \frac{\lambda}{\mu} \frac{\nu}{\xi} \frac{\omicron}{\pi} \frac{\rho}{\sigma} \frac{\tau}{\upsilon} \frac{\phi}{\chi} \frac{\psi}{\omega}$

Σε υ υ μου μεν σε ε ω γο γου

$\frac{\alpha}{\beta} \frac{\gamma}{\delta} \frac{\epsilon}{\zeta} \frac{\eta}{\theta} \frac{\iota}{\kappa} \frac{\lambda}{\mu} \frac{\nu}{\xi} \frac{\omicron}{\pi} \frac{\rho}{\sigma} \frac{\tau}{\upsilon} \frac{\phi}{\chi} \frac{\psi}{\omega}$

ου ου μεν σοι υ χειρ στου πε κω υ ρι

$\frac{\alpha}{\beta} \frac{\gamma}{\delta} \frac{\epsilon}{\zeta} \frac{\eta}{\theta} \frac{\iota}{\kappa} \frac{\lambda}{\mu} \frac{\nu}{\xi} \frac{\omicron}{\pi} \frac{\rho}{\sigma} \frac{\tau}{\upsilon} \frac{\phi}{\chi} \frac{\psi}{\omega}$

ι ε ε μεν δε ο με ε θα α σου

$\frac{\alpha}{\beta} \frac{\gamma}{\delta} \frac{\epsilon}{\zeta} \frac{\eta}{\theta} \frac{\iota}{\kappa} \frac{\lambda}{\mu} \frac{\nu}{\xi} \frac{\omicron}{\pi} \frac{\rho}{\sigma} \frac{\tau}{\upsilon} \frac{\phi}{\chi} \frac{\psi}{\omega}$

οθ ο ο θε ε ο σε η η η με ω

$\frac{\alpha}{\beta} \frac{\gamma}{\delta} \frac{\epsilon}{\zeta} \frac{\eta}{\theta} \frac{\iota}{\kappa} \frac{\lambda}{\mu} \frac{\nu}{\xi} \frac{\omicron}{\pi} \frac{\rho}{\sigma} \frac{\tau}{\upsilon} \frac{\phi}{\chi} \frac{\psi}{\omega}$

ω ω υ υ υ

από χειρόγραφο  
 Μαρτυροφάνου  
 Τηνίου

Ἀπολυτίκιον ὁσίου Ἀμβροσίου (μόνον τὸ κείμενο).  
 [Ἀνωδύμως] Δοξαστικὸν Κυριακῆς Ἁγίων Πατέρων ἤ-  
 χος πλ. δ'. *Τῶν ἁγίων Πατέρων ὁ χορός.*  
*Πᾶσα πνοή [Πέτρου Πελοποννησίου] ἤχος*  
 πλ. δ'.

Σώζεται σὲ καλὴ κατάσταση, πρόχειρης κατασκευῆς, μὲ  
 χάρτινα ἐξώφυλλα, ἀποτελούμενο ἀπὸ «τετραγωνισμένα»  
 φύλλα. Ἡ γραφή μὲ καφέ κυρίως — ἄλλοῦ κυανή — μελάνη.  
 Οἱ σελίδες ἀνάριθμες καὶ ἀρκετὲς ἄγραφες. Τοποθετεῖται  
 χρονολογικὰ στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνος μ.χ.

Εἰς τὸν δῆλον ἁγ. Νικολάου

ἤχος πλ. δ' Πα

Ἄν θρῦ πλ του θα ε ου ου και αι πι οτι ε θε  
 ρου αι ε α πα ρι τουρ γε ε β κν υ ρι θ  
 αι νι ρι πι θυ μι ι υν και ου ος ε ε κρο  
 ο ο ρη ον υ γρ και ε ε δραι ω μα α  
 τη η κς Ε ε κη κ οι ι ι αι θα οι ρει  
 αι κη η ρο νο ο ο ο ο ο κη ε  
 κη η πα α ρα α α οι ι ι ω ω πι οκ του θο  
 αν υ ω ρ η ρω ων προκν υ υ ρι ι ι ον

Χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμὸν 2 (κατὰ τὴν ἀρίθμηση τῆς παρουσίας περι-  
 γραφῆς): «Εἰς τὸν στίχον ἁγ. Νικολάου», ἤχος πλ. β' Ἀνθρωπε τοῦ  
 Θεοῦ.

2. Χειρόγραφο τετράδιο που περιέχει τὰ ἀκόλουθα:
- Ἄξιόν ἐστιν (κατὰ σειρὰν συνθέσεις τῶν: Νεκταρίου Βλάχου «ἀνέκδοτον» ἤχος α'. Γρηγορίου Πρωτοψάλτου ἤχος α'. [Ἀωνύμως] ἤχος γ'. «Τὸ καὶ ἀδέσποτον» ἤχος πλ. α'. [Ἀωνύμως] ἤχος πλ. β'. «Χροϊκόν» (sic) ἤχος πλ. α'. [Ἀωνύμως] «Διατονικόν ἐπτάρωνον» ἤχος βαρῦς. «Γεωργιάδου μουσικοδιδασκάλου ἐν Τραπεζοῦντι» ἤχος πλ. α').
- [Ἀωνύμως] Ἄντι τοῦ Ἄξιόν ἐστιν εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Εἰσοδίων εἰς ἤχον δ' καὶ τρόπον λέγετον. Ἄγγελοι σιρτήσατε... Ὡς ἐμφύχῳ.
- [Ἀωνύμως] Δόξα τῶν Ἑσπερίων εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Κοιμήσεως ἤχος α'. Θεαρχίῳ νεύματι.
- Κοινωνικὸν ἐκ τοῦ Χερουβικοῦ Κωνσταντίνου συντημηθὲν ὑπὸ Ε. Μαρίνη ἤχος δ'. Αἰνεῖτε τὸν Κύριον.
- Κοινωνικὸν Χριστουγέννων ἐκ τοῦ Θεοτόκε Παρθένε Π. Μπερεκέτου ἤχος α'. Αὐτρωσιν ἀπέστειλε [ἡμιτελής].
- [Πέτρου Πελοποννησίου] Εἰς τὸν στίχον Ἄγ. Νικολάου ἤχος πλ. β'. Ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ.
- Ἄπολυτικὸν Ἁγίων Θεοδώρων (μόνον τὸ κείμενο).
- Στὶς δύο τελευταῖες σελίδες σχεδιάζονται οἱ κλίμακες δῶλων τῶν ἤχων καὶ οἱ φθορές.

Σῶζεται σὲ ἀρκούντως καλὴ κατάστασις. Διακρίνονται δύο γραφεῖς ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ δεῦτερος εἶναι ὁ Εὐάγγ. Μαρίνης<sup>38</sup>. Ὁ πρῶτος ἴσως εἶναι ὁ Σωφρόνιος Χατζηανανῶστου, πού υπογράφει στὴν πρώτη σελίδα τοῦ χργφ. σὲ ἰδιόχειρῃ ἀφιέρωσι, προφανῶς, τοῦ τετραδίου τούτου στὸν Μαρίνη: «Σωφρόνιος Χατζηανανῶστου / ἐν Χριστῷ εὐ-

38. Προδίδεται ἀπὸ τὸν γραφικὸ τοῦ χαρακτήρα· γράφει τὰ ἐξῆς μέλη: Κοινωνικὸν ἐκ τοῦ Χερουβικοῦ Κων/νου συντημηθὲν ὑπὸ Ε. Μαρίνη. Κοινωνικὸν Χριστουγέννων ἐκ τοῦ Θεοτόκε Παρθένε Π. Μπερεκέτου καὶ Δοξαστικὸν Ἄποστίχων Ἄγ. Νικολάου.

Μητρική γραμμάτιση π.θ. 2000 ως 2000	Αιγινήα γραμμάτιση π.θ. 6-8 ως 2000	Αιγινήα γραμμάτιση π.θ. 6-8 ως 2000	Μουσικά κερ π.θ. 2000	Κιτρινή γραμμάτιση π.θ. 2000
3 18 6 12 3 18 6 18 6 68	3 18 7 12 3 18 7 12 3 18 7 12 3 18	3 18 7 12 3 18 7 12 3 18 7 12 3 18	7 9 12 4 12 16 8 16 68	7 9 12 4 12 12 12 12 12
π κ ζ κ α β π π	π κ ζ κ α β π π π	π κ ζ κ α β π π π	π κ ζ κ α β π π π	π κ ζ κ α β π π π

Χειρόγραφοι υπ' αριθμόν 2· κλίμακες ήχων.

χέτης». Ἡ γραφή καλαισθητή μὲ μαύρη μελάνη. Ἀρκετὲς σελίδες ἀγραφες καὶ ὅλες ἀνάριθμες. Ἐγράφη στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνος μας.

3. Χειρόγραφο τετράδιο, ἐπιγραφόμενο «Μουσικὴ Μέλισσα», ὅπου περιέχονται τὰ ἀκόλουθα μαθήματα «τοῦ ἐκ Θεσσαλίας μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου Σκρέκου»<sup>39</sup>:

«Σύντομα κατ' ἦχον χερουβικά» (σσ. 7-27),

«Ἄξιόν ἐστὶν τὰ κατ' ἦχον» (σσ. 28-44),

«Δοξαστικά τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς καὶ ἄλλα διάφορα» (σσ. 44-69),

«Καταβασίαι ψαλλόμεναι ἀντὶ τοῦ Ἄξιόν ἐστὶν» (σσ. 69-88),

«Εἰς ἐθνικὴν ἐορτὴν τῆς 25ης Μαρτίου» ἦχος πλ. δ'. Ἐξελέξατο Κύριος (σσ. 89-91),

Στιχηρὰ τῶν Αἰῶνων καὶ Δοξαστικὸν τῆς Πεντηκοστῆς (σσ. 91-95),

«Δύναμις τοῦ [Γεωργίου] Κρητὸς μετὰ τινῶν προσθηκῶν» (σσ. 95-97),

Κοινωνικόν ἦχος α'. Αἰνεῖτε τὸν Κύριον (σσ. 97-100),

ἕτερον ἦχος πλ. β'. Αἰνεῖτε τὸν Κύριον (σσ. 100-102), καὶ τέλος (σὲ ἀνάριθμες σελίδες), μιὰ σειρὰ Κύριε ἐλέησον (σὲ ἦχο πλ. δ', α' καὶ πλ. α') [προηγείται τοῦ « Ἀ ν θ ῖ μ ο υ » σὲ ἦχο πλ. δ'],

τὰ κατ' ἦχον ἀργὰ «Τριάδι»,

δύο δοξαστικά τῶν Ἁγ. Ἀθανασίου καὶ Κυρίλλου,

Κύριε ἐλέησον σὲ ἦχο πλ. β' καὶ βαρὺ « Ἀ ν θ ῖ μ ο υ »,

«Πολυχρονισμὸς ὑπὸ Σίμωνος Ἀβαγιανοῦ» ἦχος πλ. δ' καὶ γ',

39. Περί τοῦ μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου Σκρέκου βλέπε: Γ. Παπαδοπούλου, *Συμβολαί...*, ἔ.π., σ. 359. Τοῦ αὐτοῦ, *Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις...*, ἔ.π., σ. 214. Πρβλ. καὶ Φιλίππου Ἀθ. Οἰκονόμου, *Βυζαντινὴ Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ καὶ Ψαλμωδία — Ἱστοριομουσικολογικὴ μελέτη*, τόμος Α', Αἴγιο 1992, σ. 84.

Μουσική Μερίσσα.

Σ

Ὁ ὄνομα κατ' ἔχον χερουβικό τοῦ ἐν δευσοσίου  
 μουσικοδιδασκάλου Γεωργίου Ζυρτίκου. ἔχος α' 7/8 Πα.

α

σι σι σι σι σι σι σι σι σι σι  
 η σι σι σι σι σι σι σι σι σι  
 σι σι σι σι σι σι σι σι σι σα α α  
 α α α α α χε ε ε ε ε ε ε  
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε χε ε  
 ε ρτ ου βι ι ι μι μολι κω  
 ω υς ε α κολι ι ι ι ι ι ι ι  
 ι ι ι ι ε κολι ι ι ι ον ρεε ε ε  
 και α αι ει ζη φω ο ο σοι φω ο

Χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμὸν 3 (κατὰ τὴν ἀρίθμηση τῆς παρουσίας περιγραφῆς)· ἡ σελίδα 7.





4. Σπάραγμα χειρογράφου μουσικοῦ κώδικος, τοῦ δευτέρου ἡμίσεος τοῦ ΙΘ' αἰῶνος, χάρτινο, διαστάσεων 17×11, ἀποτελούμενο ἀπὸ 96 φύλλα. Τὸ σωζόμενο τμήμα προδίδει 'Ανθολογία' περιλαμβάνει δὲ τὰ ἀκόλουθα:

(φφ. 1r-40v) Δοξολογίες διάφορες· συνθέσεις τῶν:

Πέτρου Λαμπαδαρίου [Πελοποννησίου]· ἤχος δ' λέγετος (φ. 1v), 'Ιακώβου [Πρωτοψάλτου]· ἤχος βαρῦς (φ. 11r), «Δοξολογία χρωματικῆ ἤχου (;) βάσιν (;) τοῦ διὰ τονικὸν παρὰ 'Αναστασίου 'Υδραίου (;) ἤχος πλ. δ' μετὰ πλ. β'» (φφ. 16r-21v), [ 'Ιακώβου Πρωτοψάλτου]· ἤχος πλ. δ' (φ. 22r), «Δοξολογία ἤχος πλ. δ' χρωματικὸν (sic) μελοποιηθεῖσα παρ' 'Αναστασίου τοῦ 'Υδραίου ἐπιθεωρηθεῖσα δὲ καὶ ἐπιδιορθωθεῖσα παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος» (φφ. 26r-31v), «Γρηγορίου λαμπαδαρίου· ἤχος πλ. β' μετὰ πλ. δ'» (φ. 31v), Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος· ἤχος βαρῦς (φ. 36r).

(φφ. 40v-41v) Δύναμις τὸ συνηθισμένον ἤχος β'.

(φφ. 41v-42r) Ἐτερον Γεωργίου τοῦ Κρητός· ἤχος β'.

(φφ. 42v-43v) Ἀλληλουάριον τοῦ Εὐαγγελίου ἤχος πλ. α'.

(φφ. 43v-45v) Κύριε ἐλέησον κατ' ἤχον Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος.

(φφ. 45v-59r) Χερουβικά τῶν Κυριακῶν εἰς ἤχους ὀκτώ [ἡ γνωστὴ σειρά Χερουβικῶν αἰτῆς Ἑβδομάδος].

(φφ. 60r-81v) Χερουβικά κατ' ἤχον Γρηγορίου Πρωτοψάλτου.

(φφ. 81v-84v) Ἄξιόν ἐστιν [ἀνωνύμως] (σὲ ἤχο α', γ', βαρῦ καὶ πλ. δ').

(φφ. 84v-94r) Κοινωνικά τῆς Ἑβδομάδος.

(φφ. 94r-96v) Κοινωνικὸν τῆς Κυριακῆς [ἀνωνύμως]· ἤχος βαρῦς.

Ὁ κώδικας σώζεται σὲ κακὴ κατάστασι. Ἀστάχωτος (σώ-

ζεται μόνον τὸ χάρτινον ἐξώφυλλο μὲ ὑπολείμματα καφέ δέρματος), ἀκέφαλος καὶ κολοβός. Ὁ χάρτης ὑποκίτρινος, βεβλαμμένος ἀπὸ τὴν ὑγρασία. Τὰ περισσότερα φύλλα αὐτοῦ ἀποκεκολλημένα. Ἡ φυλλαριθμησις ἡμετέρα. Τὸ φ. 59ν ἄγραφο. Γραφή καλαισθητος σὲ 12 διπλοῦς στίχους. Μελάνη μαύρη καὶ ἐρυθρὰ γιὰ τὰ πρωτογράμματα, τὶς μαρτυρίες, τὰ γοργὰ κ.τ.λ. Ὁ γραφεὺς ἄδηλος· γράφει κατὰ τὸ β' ἡμισυ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος. Οἱ περιεχόμενες πάντως συνθέσεις Ἀναστασίου τοῦ Ὑδραίου — ὑπὲρ τὸν ὅποιον «κρύπτεται» μᾶλλον ὁ Ὑδραῖος μουσικοδιδάσκαλος Ἀναστάσιος Ταπεινός<sup>40</sup>— μού κανοναρχοῦν ὑποψίες τόσο γιὰ τὸ γραφέα ὅσο καὶ γιὰ τὴ γενικώτερη παράδοση ποὺ ἐκπροσωπεῖ ὁ παρῶν κώδικας<sup>41</sup>.

40. Περὶ τοῦ μουσικοδιδασκάλου Ἀναστασίου Ταπεινοῦ βλῆτε: Γ. Παπαδοπούλου, *Συμβολαί...*, ἔ.π., σ. 359. Τοῦ αὐτοῦ. *Ἱστορικὴ ἐπισκόπησις...* ἔ.π., σ. 214. Πρβλ. καὶ Φιλίππου Ἀθ. Οἰκονόμου, ἔ.π., σ. 86. Δείγματα τῶν, περιεχομένων στὸν παρόντα κώδικα, συνθέσεων Ἀναστασίου τοῦ Ὑδραίου, καταχωρίζω στὸ τέλος τοῦ μουσικοῦ ἐπιμέτρου ποὺ «συνοδεύει» τὸ κείμενο τῆς παρουσίας μελέτης. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ σημειῶν ἔδω πῶς ἕνα πρῶτο σχολιασμὸ τῆς ὑδραϊκῆς μουσικῆς παραδόσεως ἐπιχειρῶ στὴν εἰσαγωγή τοῦ καταλόγου τῶν μουσικῶν χειρογράφων τῆς Ὑδρας ποὺ ἤδη ἔχω ἐκπονήσει (βλ. Ἀχιλλέως Γ. Χαλδαϊάκη, «Τὰ ἐν Ὑδρα μουσικὰ χειρόγραφα» ἤτοι Κατάλογος περιγραφικὸς τῶν χειρογράφων κωδίκων βυζαντινῆς καὶ μεταβυζαντινῆς μουσικῆς, τῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ Ἱερᾷ Μονῇ Προφήτου Ἡλίου Ὑδρας. Μετὰ παραρτήματος, ἔνθα κατάλογος τῶν ἐν ταῖς Ἱ. Μοναῖς Ἀγ. Τριάδος καὶ Παναγίας, ὡς καὶ ἐν ἰδιωτικαῖς τισι συλλογαῖς, ἀποκειμένων μουσικῶν κωδίκων, ὑπὸ δημοσίευσιν στὸν προσεχῆ [ΜΘ'] τόμο τῆς Ἐπετηρίδος Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν).

41. Σώζονται ἐπίσης στὸ τέλος τοῦ κώδικος ἔξι ἀποκεκολλημένα φύλλα, ποὺ περιέχουν μέλη, ἡμιτελῆ καὶ σὲ τυχαία σειρὰ, ἀπὸ τὴν ἐλλείπουσα συνέχεια τοῦ χειρογράφου. Σημειῶν ἀκόμη πῶς πρόχειρα φύλλα μὲ διάφορα μέλη ποὺ, βιαστικὰ καὶ ἀκαλαίσθητα, σημείωσε ὁ Ε. Μαρίνης, σώζονται ἀρκετὰ στὴ βιβλιοθήκη του· δὲν εἶναι ὅμως ἄξια λόγου. Ἀναφέρω, τέλος, ὅτι τὸ χργφ. ὑπ' ἀριθμ. 1 εὑρίσκεται σήμερα στὴν

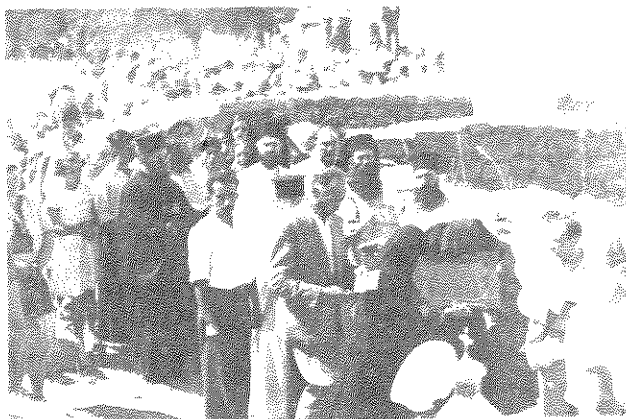
Ὁ Εὐάγγελος Μαρίνης πέθανε τὴν 2α Φεβρουαρίου τοῦ ἔτους 1977. Δύο χρόνια νωρίτερα εἶχε πεθάνει ἡ ἀγαπημένη του γυναῖκα καὶ ὁ ἴδιος ἀῤῥχισε νὰ καταρρέει». Ἀποτελεῖ εὐτύχημα ἡ «διάσωση» τῆς φωνῆς του σὲ μιὰ ἠχητική μαρτυρία (ἓνα σύντομο μάθημα), ποὺ κατέγραψε ἓνα χρόνο πρὶν τὸ θάνατό του ἡ σημερινὴ ἡγουμένη τῆς Ἱ. Μονῆς Ἀγίας Ἀναστασίας, γερόντισσα Ἀναστασία. Ἀπὸ τὴ φωνοταινία αὐτὴ καταγράφω στὴ συνέχεια<sup>42</sup> τὰ μέλη ποὺ «παρέδωσε» ὁ Ε. Μαρίνης στὴ γερόντισσα, γιὰ νὰ σφραγίσουν αὐτά —σὰν μιὰ φωνὴ ἀπὸ τὸ ὑπερέραν— τὴ σύντομη ἀναφορὰ στὴ μορφή τοῦ μακαριστοῦ αἰγινήτου ψάλτου. Ἀπὸ τὸ χειρόγραφο ἐπίσης τετράδιό του, ποὺ ἤδη περιέγραφα παραπάνω ὡς ὑπ' ἀριθμ. 1, παραθέτω φωτογραφία ἡμιτελοῦς σειρᾶς δικῶν του Λειτουργικῶν, σὲ ἦχο πλ. α' τετράφωνο<sup>43</sup>, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς δεῖγμα τοῦ μουσικοῦ γραφικοῦ του χαρακτηῆρος, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς «ἱστορικὴ» μαρτυρία τῆς μοναδικῆς —ὅπως τουλάχιστον

κατοχὴ τοῦ Χαραλάμπους Μαρίνη, ἐνῶ τὰ χρῆστ. ὑπ' ἀριθμ. 2-4 κατέχει ὁ Γρ. Θ. Μαλτέζος. Σημειωτέον ὅτι ἐσκεμμένως δὲν ἐπενέβην στὴ σελιδαριθμηση τῶν τριῶν πρώτων χειρογράφων τετραδίων ποὺ ἀνωτέρω περιεγράφησαν, ἀφ' ἑνὸς μὲν λόγῳ τῆς προχειρότητός τους ἐν γένει καὶ τῆς ἀτάξιας τῆς γεγραμμένης ὕλης, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς ἡσσονος κωδικολογικῆς τους σημασίας.

42. Βλ. στὸ ἤδη μνημονευθὲν μουσικὸ ἐπίμετρο ποὺ καταχωρίζεται στὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου, τὰ μουσικὰ παραδείγματα ὑπ' ἀριθμ. 1 (Χερουβικὸν Μ. Πέμπτης, «*Τοῦ Δείπνου σου τοῦ Μυστικοῦ*») καὶ 2 (Χερουβικὸν Μ. Σαββάτου, «*Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία*»).

43. Ἀποδίδω τὴ σύνθεση τῶν Λειτουργικῶν τούτων στὸν Εὐάγγελο Μαρίνη, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι τὸ μέλος τους —ἐξ ὧσων τουλάχιστον γνωρίζω— δὲν εἶναι γνωστὸ ἀπ' ἄλλου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι τὰ ἀρχικὰ Ε.Μ. κάτω ἀπὸ τὴ λέξη «Λειτουργικά» —λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν καὶ τῆς ταπεινότητος τοῦ Ε. Μαρίνη— προδίδουν ὁπωσδήποτε τὴν ταυτότητα τοῦ μελοποιοῦ τους. Τὰ μικροαβλεπτήματα ποὺ ἀπαντοῦν στὰ μουσικὰ αὐτὰ μέλη διορθῶν σὲ καθαρογράφηση τούτων, ποὺ καταχωρίζεται στὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου, σὲ μουσικὸ ἐπίμετρο [βλ. μουσικὰ παραδείγματα ὑπ' ἀριθμ. 3 καὶ 4].

προκύπτει απ' τις υπάρχουσες πηγές— μουσικής συνθέσεως του Εὐαγγέλου Μαρίνη<sup>44</sup>.



*Ὁ Εὐάγγελος Μαρίνης (ἀριστερά) στήν Ἱ. Μονή Χρυσολεοντίσσης Αἰγίνης, ψάλλων κατὰ τὴν λιτάνευση τῆς ἱερᾶς εἰκόνας τῆς Παναγίας τὴν 15ην Αὐγούστου 1952· διακρίνεται ἡ μακαριστὴ πρώτη ἡγουμένη τῆς Μονῆς Μαγδαληνῆ Μουστάκα ἡ διακόνισσα (1880-1963), βασιτάζουσα τὴν εἰκόνα.*

Χαράζοντας τις τελευταῖες ἀράδες τούτου ἐδῶ τοῦ κειμένου, φαντάζομαι τὸν Μαρίνη· σοβαρὸ καὶ εὐθυτενῆ πάνω στὸ ψαλτήρι του, μὲ τὰ χέρια σταυρωμένα καὶ τὰ μάτια κατεβασμένα, σκυμμένο πάνω στὸ μουσικὸ του βιβλίον, ψάλλοντα καὶ προσευχόμενο, μετέχοντα βιωματικῶς στὰ τελεσιουργόμενα. Σίγουρα ἡ μνημόνευση τέτοιων μορφῶν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθεῖ ὡς χρέος ἱερό, καθήκον ἐπιβεβλημένο, ὑποχρέωση ἀπὸ ἠθικοὺς ἢ κοινωνικοὺς λόγους ὑπαγορευομένη· ἀποτελεῖ πάντως διδάγμα, καὶ μάλιστα ὠφελιμώτατο.

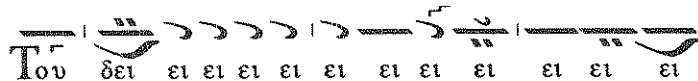
44. Ὅρισμένα πάντως, ἀνωνύμως παρατιθέμενα, μέλη τοῦ περιέχονται στὰ αὐτόγραφα τοῦ Μαρίνη τετράδια, μοῦ ἐμβάλλουν ὑπόνοιες γιὰ τὴν ταυτότητα τοῦ μελοουργοῦ τους.

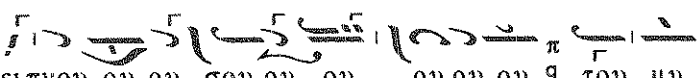
## Γ. ΜΟΥΣΙΚΟ ΕΠΙΜΕΤΡΟ





Χερουβικόν Μεγάλης Πέμπτης

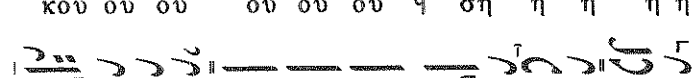
Ἦχος λ̣ π̣ ς̣ Πα ρ

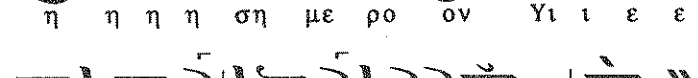

  
 Του δει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει ει

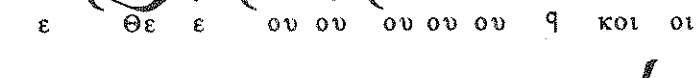

  
 ειπνου ου ου σου ου ου ου ου ου ς̣ του μυ

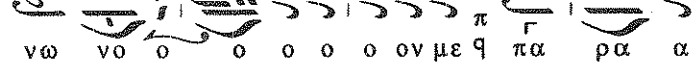

  
 υ υ υ υ υ υ υ μυ υ υ υ σι ι ι


  
 κου ου ου ου ου ου ς̣ ση η η η η η


  
 η η η η ση με ρο ον Υι ι ε ε


  
 ε θε ε ου ου ου ου ς̣ π̣ κοι οι


  
 νω νο ο ο ο ο ο ον με ς̣ πα ρα α


  
 α α λα α α βε ε ε ε ς̣

Μουσικό παράδειγμα ύπ' αριθμ. 1.

Χερουβικόν τῆς Μεγάλης Πέμπτης «Τοῦ Δείπνου σου τοῦ μυστικοῦ» ἦ-  
 χος πλ. α'. Καταγραφή ἡμετέρα κατ' ἐξαγγελίαν Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη.



## Χερουβικόν Μεγάλου Σαββάτου

Ἦχος λ π Πα

Σι γη σα τω πα α σα α σα ρξ κ

βρο ο τει ει ει α π και στη η η η

η η τω ω με τα φο ο ο βου ου

και αι τρο ο μου π και μη δεν γη

η ι ι νον κ εν αυ τη η λο γι

ζε ε ε ε σθω π ο γαρ βα σι λευς κ

των βα σι ι ι λε ευ ο ο ον των και


κυ ρι ος των κυ ρι ι ι ε ευ ο


ο ον των προ σερ χεται

Μουσικό παράδειγμα ὕπ' ἀριθμ. 2.


Χερουβικόν τοῦ Μεγάλου Σαββάτου «Σιγησάτω πάσα σὰρξ βροτεία» ἦχος πλ. β'. Καταγραφή ἡμετέρα κατ' ἐξαγγελίαν Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη.





 Α γι ος α γι ος α γι ος Κυ ριος Σα βα υθ <sup>22</sup>


 Π λη η ρη σο ου ρα νος και η γη της δο ξη σης <sup>24</sup>


 ω σα να εν ροις υ ψι στας <sup>22</sup> ευ λο γη με νος


 ο ερ χο με νος εν ο νο ματι Κυ ρι ου <sup>22</sup>


 ω σα να ο εν ροις υ ψι στας

Λειτουργικά Είρμολογικά

Ευαγγέλου Χ. Μαρίνη

Ἦχος λ̣ π̣ ḡ Πα ρ  $\frac{\text{κε}}{\text{κε}}$

Πα τε ε ρα Υι ον ἡ και α α γι ον

Πνευ μα ἡ τρι α δα ο μο ου σι ον και α

χω ρι στον ḡ κ̣

Ε λε ον ει ρη νης ἡ θυ σι αν αι

νε σε ως ḡ κ̣ τ̣

Και με τα του Πνευ μα τος σου ἡ

Ε χο μεν προς τον Κυ ρι ον ḡ κ̣

Μουσικό παράδειγμα ὑπ' ἀριθμ. 4.

«Λειτουργικά Είρμολογικά εἰς ἦχον πλ. α'». Σύνθεση Ευαγγέλου Χ. Μαρίνη.

Α ξι ον και δι και ον κ' ῥ

Α γι ος α γι ος α γι ος Κυ ρι

ος Σα βα ωθ ῥι πλη ρης ο ου ρα νος ῥι

και η γη της δο ξης σου ῥω σαν να

εν τοις υ ψι στοις ῥι ευ λο γη με

νος ο ερ χο με νος ῥι εν ο νο μα τι

Κυ ρι ου ῥι ω σαν να ῥ ο εν τοις υ

ψι ι στοις κ' ῥ

Κοινωνικόν <sup>ἐκ τοῦ Χερουβικοῦ</sup> Κωνσταντίνου  
 συνθεσθεὶς ὑπὸ Ε. Μαρίνη

ἦχος δ' δ'

Μουσικὸ παράδειγμα ὑπ' ἀριθμ. 5.

α) «Κοινωνικὸν ἐκ τοῦ Χερουβικοῦ Κωνσταντίνου» κατὰ γραφή, προσαρμογὴ καὶ σύντμηση Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη ἦχος δ'.

Handwritten musical notation on a staff with Greek lyrics. The notation includes various rhythmic values and accidentals. The lyrics are: *Χε ε*, *αυ υει*, *του κυ*, *Χε*, *του κυ*, *ρι ο ου*, *ου του ου*, *Χου*, *του ου*, *Χε*, *ου ου ρη*.



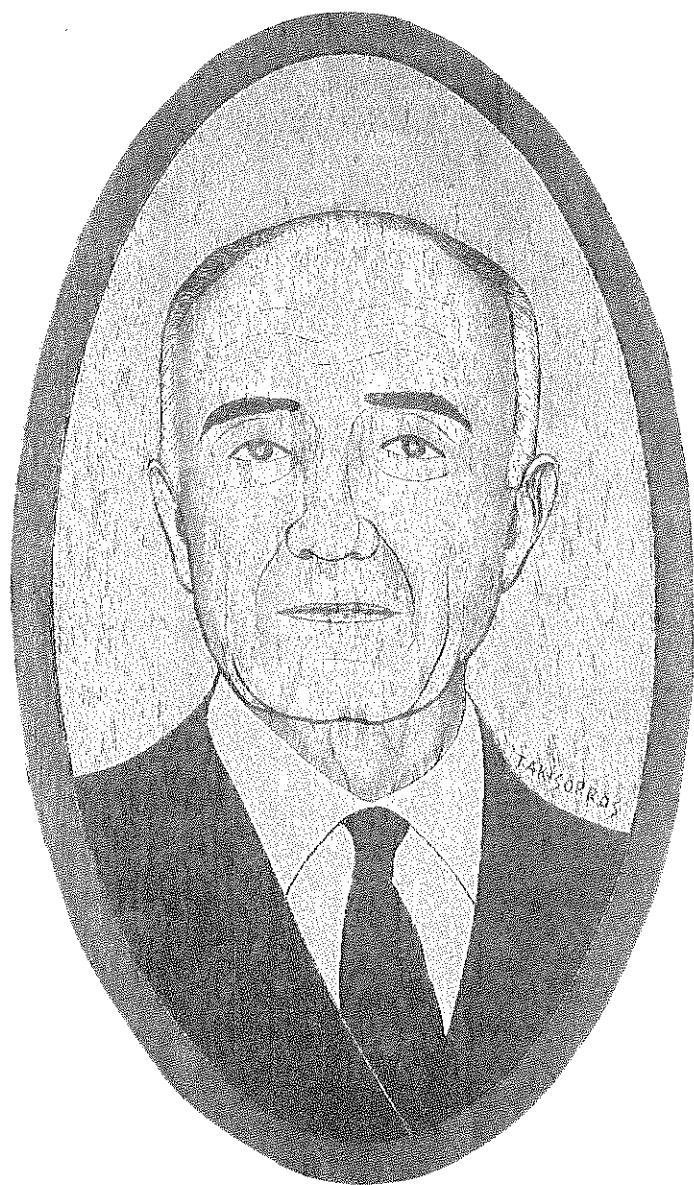


Κοινωνικὸν Χριστουγένων  
ἐν τοῦ Θεοτόκε Παρθένη Π. Μπερεκέτη

Ἦχος 4 Πα

Handwritten musical score for the hymn "Κοινωνικὸν Χριστουγένων ἐν τοῦ Θεοτόκε Παρθένη Π. Μπερεκέτη" in the 4th mode (Ἦχος 4 Πα). The score consists of ten staves of music with various rhythmic notations and Greek letters (α, β, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ, τ, υ, φ, χ, ψ, ω) indicating specific notes or rests. The notation includes stems, beams, and flags, typical of Byzantine notation.

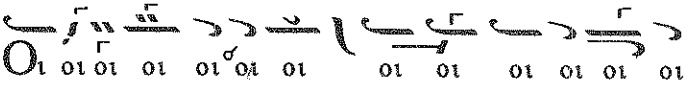
β) «Κοινωνικὸν Χριστουγένων ἐκ τοῦ Θεοτόκε Παρθένη Πέτρου Μπερεκέτη», κατὰ γραφὴν καὶ προσαρμογὴν Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη ἤχος α'.

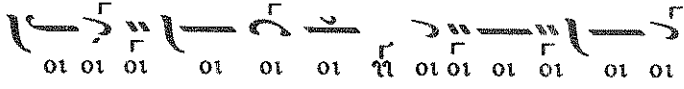


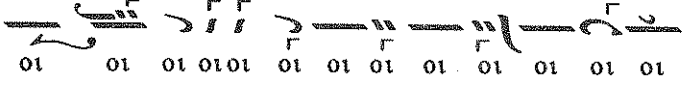
## Χερουβικόν

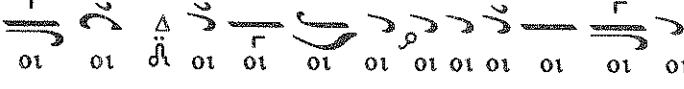
Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου

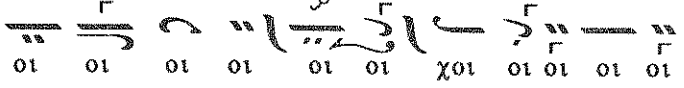
Ἦχος  $\frac{\zeta}{\delta\eta}$  Δι α

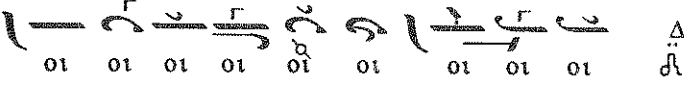

  
 Οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι

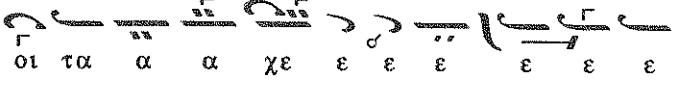

  
 οι οι οι οι οι οι η οι οι οι οι οι


  
 οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι


  
 οι οι Δ οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι


  
 οι οι οι οι οι οι χ οι οι οι οι οι


  
 οι οι οι οι οι οι οι οι οι οι Δ


  
 οι τα α α χε ε ε ε ε ε ε

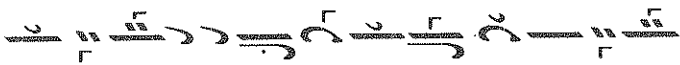

  
 ε ε ε ε ε ε ε ε χε ε ε ε



  
 υε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

Μουσικό παράδειγμα ὑπ' ἀριθμ. 6.

Κοινωνικόν τῆς Κυριακῆς, προσαρμογή στό Χερουβικόν Κων/νου Πρωτοψάλτου καί σύντμηση Εὐαγγέλιου Χ. Μαρίνη. Παράλληλη ἐξέταση τῶν δύο μελῶν.




  
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

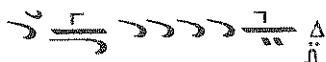
  
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε


  
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

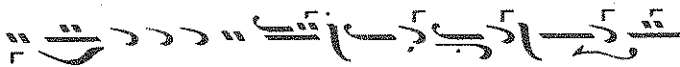
  
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

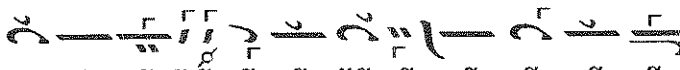
  
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

  
 ε ρ ο υ ο υ ο υ ο υ χ ε ε ρ ο υ ο υ β ι ι

  
 ι ι ι ι ι ι ι μ ε

  
 Τρι α α α α α α α α α α

  
 α α α α α α α α α α α α α

  
 χα α α α α χα α α α α

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε

ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε


ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε


ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε


τον Κυ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ


υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ

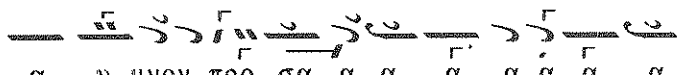
υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ υ

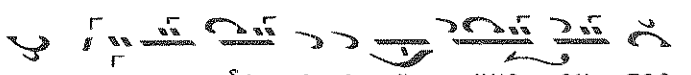

  
 α α α α α τρι α α ά α α α

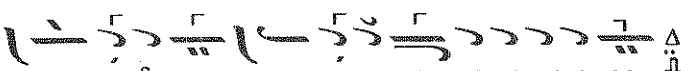

  
 δι ι ι Δ τον τρι σα α α α α α α



  
 α α α α γι ο ο ν υ υ υ υ υ

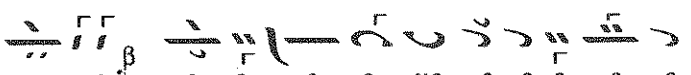

  
 υ υ υ υ υ μνον Δ προ σα α α α α



  
 α υ μνον προ σα α α α α ά α α α


  
 α α α α δο ο ο υ μνο ον προ


  
 σα ά δο ον τε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε


  
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε


  
 ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε ε


  
 ε ε ε ε ε ε ε ρι ι ι ι ι

υ υ υ υ υ τον Κυ υ υ ρι ι

ο ον Δ εκ των ου ου ου ου

ου ου ου ου χου ου ου ου ου ου

ου ου ου ου Δ των ου ου ου ου

ου ου ου ρα α νω ω ω ω ω ω

ω ω ω ω χω ω ω ω ω ω ω


ου ου ρα α νω ω ω ω ω ω ω ων Δ

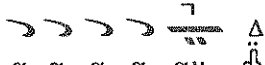
λα α υε ε λα α υεεε λα αα υε λα

υεεε χ τε ε υε ε λα α λα υε ε

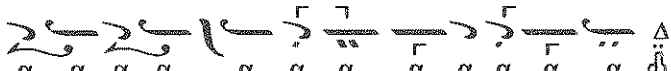
ε υε ε λα αλα α υε λα α α υε






  
 ι ι ι ι ι ι ι με ρι μνα α α



  
 α α α α αν δ̇



  
 Αλ λη λου ου ου ι ι ι α α α α α α


  
 α α α α α α α α α α δ̇

  
 γα με γα α α α με γα γα με ε ε ε ε

  
 ε ε ε ε ε ε δ



  
 Α λ λ η λ ο υ ο υ ι ι ι α α α α α α

  
 α α α α α α α α α α α δ


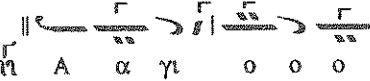
## Τρισάγιον

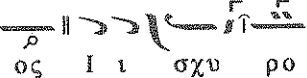

Μελοποιηθὲν ὑπὸ Φωκίωνος Βάμβα κατ' αἴτησιν  
Νικολάου Βότση ζηλωτοῦ τῆς πατρίου ἡμῶν μουσικῆς

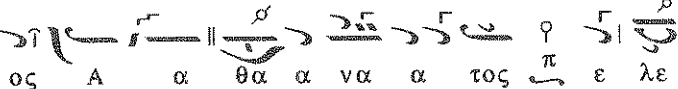
Ἦχος  Ζω 

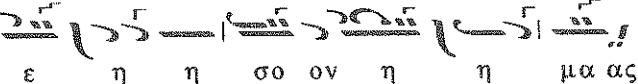
[Εἰδικώτερα Ἦχος  $\overset{\lambda}{\pi}$  ᾠ Πα ϕ ( $\frac{\Theta}{\rho}$ )   ]

 |   
Α μην η̄ Α γι ο ο ο ο

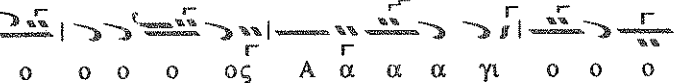
||  ||   
ο ο θε ε ο ς η̄ Α α γι ο ο ο

 ||   
ο ς Ι ι σχυ ρο ς η̄ Α γι ο ο

  
ο ς Α α θα α να α τος π ε λε


  
ε η η σο ον η η μα ας


||   
Α γι ο ο ς ο θε ο ο ο ο ο


  
ο ο ο ο ς Α α α α γι ο ο ο


Μουσικό παράδειγμα ὑπ' ἀριθμ. 7.



Τρισάγιον Φωκίωνος Βάμβα, αμελοποιηθὲν κατ' αἴτησιν Νικολάου Βότση, ζηλωτοῦ τῆς πατρίου ἡμῶν μουσικῆς ἤχος βαρῆς.

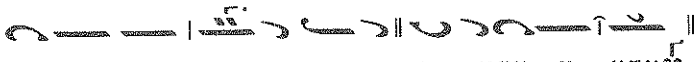

  
 ος Ι ι σχυ ρο ος ἦ A γι ο ος A



  
 α θα α α να α τος π ε λε ε



  
 η σο ον η ἦ η η μα ας



  
 Δο ξα Πα τρι και Υι ω ω ἦ και A γι ω



  
 Πνευ μα τι ἦ
   

  
 K αι νυν και α ει ἦ και

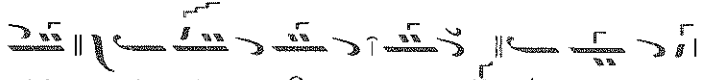

  
 εις τους αι ω νας των αι ω νων α μην ἦ

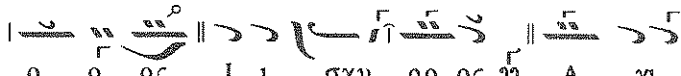

  
 A γι ος A α θα α να α α



  
 τος π ε λε ε η η σο ον η

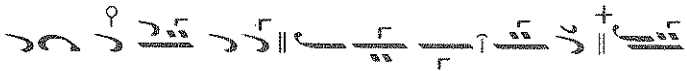

  
 η η μα ας


  
 Δυ να μι ις ἦ A γι ο ο ο

  
 ος ο ο ρ θε ε ο ος ἦ A α γι

  
 ο ο ος I ι σχυ ρο ος ἦ A γι

  
 ος A θα α α να α το ος ἦ ε λε

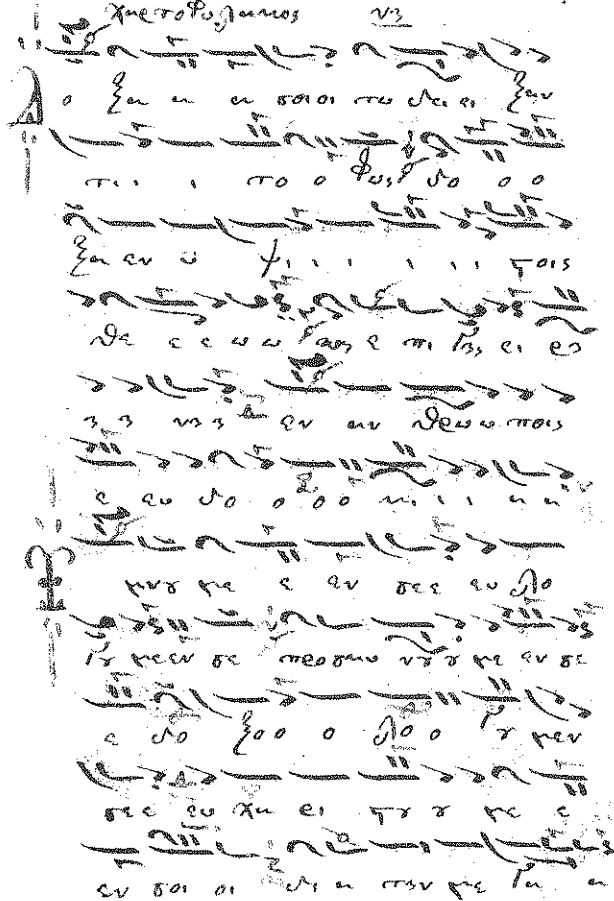
  
 η η σο ον η η η μα α α

  
 α α α α α α ας



ται αι αι αι ω ω ω νος  
 α τα ι ω ω ω ο ο ν μω  
 υ ει ε εν τς ε ρε ε εν  
 τα α α ω τς ε να ρε τς  
 ε ε ε τς ρς Λαχλο  
 ε ναι αι ε ε ε ρα ες  
 υ ρο ε πο ος ε ε μω ε ρη  
 ρε ο δε ο ος τω ω ν πηα  
 ρε ε ε ω ω ν ε ε ρω ω γ ω ος  
 αι νε ε το ο ο ο ο ο ο ο ν  
 ρε δε δε ε α ο ρε ε ε ε  
 νο ο ν το ο ο νο ρα ε α ο ρ

Χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμὸν 4, φ. 18r

τῆς κρομμυολογιωτάτου ἀκέρυξις  
 χροτοφύλακος v3  
  
 ο ξα ι ι σοι το δει ξαν  
 τι ι το ο φου δο ο ο  
 ξα εν ο φι ι ι ι φοις  
 δε σε ω ω φασ ε τι τσ ει εσ  
 ζ ζ ν ζ ε εν αν δε ω ποις  
 ε ευ δο ο δο ο μι ι ι ι ι  
 κντ κε ε αν σε ευ δο  
 ιτ κεν δε σπεσιν νττ κε εν δε  
 ε δο ζοο ο δοο ιτ κεν  
 σε ευ χι ει φττ κε ε  
 εν σοι οι ωι ι σεν κε τμ α

Χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμὸν 4, φ. 26ν: «Δοξολογία ἤχος πλ. δ' χρωματικὸν μελοποιηθεῖσα παρ' Ἀναστασίου τοῦ Ὑδραίου ἐπιθεωρηθεῖσα δὲ καὶ ἐπιδιορθωθείσα παρὰ τοῦ μουσικολογιωτάτου Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος».





## ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἀβαγιανός Σίμων 44
- Ἀβραμιάδης Ἀθανάσιος 14
- Ἀκάκιος μοναχός Σιναΐτης «ὁ Αἰγενίτης» 10
- Ἀναγνώστου Σταυράκης Ἀ. 12
- Ἀναστασία γερόντισσα Ἰ. Μονῆς Ἀγ. Ἀναστασίας 31, 49
- Ἀναστάσιος Ὑδραῖος ὁ «Ταπεινός» 47-48, 75, 77
- Ἀνθιμος (ιεροδιάκονος) 44, 46
- Ἀνθιμος ὁ ΣΤ', Οἰκουμενικός Πατριάρχης 13
- Ἀντωνέλλης Παναγιώτης 20, 27
- Ἀντώνιος ἱερομόναχος ὁ μουσικοδιδάσκαλος 12
- Ἀποστολίδης Ἀνδρέας 34

- Βακαλόπουλος Ἀπόστολος Ε. 11
- Βαλληνδρᾶς Ἀπόστολος 15
- Βάμβας Φωκίων 33, 35, 37, 72
- Βλάχος Νεκτάριος 42
- Βλάχος Χρῖστος 13
- Βότσης Νικόλαος 8, 35, 37, 72
- Βουτσῖνος Γεώργιος 20, 21, 33, 34

- Γεωργιάδης «μουσικοδιδάσκαλος ἐν Τραπεζοῦντι» 42
- Γεώργιος ὁ Κρῆς 44, 47
- Γεωργίου Νικόλαος Πρωτοψάλτης Σμύρνης 32
- Γιαννούλη Γεωργία 24
- Γιαννούλη Δήμητρα 24
- Γιαννούλη Μαρία 24
- Γιαννούλη Παναγιώτα 24
- Γιαννούλη Σωτηρία 24
- Γιαννούλης Θανάσης 31
- Γιαννούλης Θωμᾶς 31

Γιαννούλης Φώτιος 24  
 Γιαννούλης Χρήστος 24  
 Γκρέκας Ίωσήφ 11  
 Γρηγόριος Πρωτοψάλτης 12, 31, 42, 47

Δομένικος Μηνᾶς 32  
 Δραγούμης Μᾶρκος 21

Ζαφειρόπουλος Ζαφείριος 13

Ίάκωβος πρωτοψάλτης 47  
 Ίερόθεος Μητρ. Ὑδρας 15  
 Ίωάννης (Λαμπαδάριος) 14, 31  
 Ίωάννης (Πρωτοψάλτης) 20, 33, 34

Καλαμάκη Παναγιώτα 18  
 Καλογήρου Ίωάννης Ὁρ. 11  
 Κανάκης Κωνσταντῖνος 27  
 Κανελίδης Γερ. 20, 37, 38  
 Καποδίστριας Ίωάννης 11, 14  
 Καραμᾶνος Προκόπιος, Μητρ. Ὑδρας 26  
 Κοφτερός Δημ. 12  
 Κούκης Ί. 31  
 Κουλικούρδη Γεωργία 11  
 Κρητικός Στυλιανός 15  
 Κωνσταντινόπουλος Χρήστος Γ. 11  
 Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων 12, 13  
 Κωνσταντῖνος Πρωτοψάλτης 12, 22, 23, 42, 59, 64, 65  
 Κωνσταντῖνου Ἀλέξανδρος ὁ Πελοποννήσιος 13

Λεοντῆς Δημήτριος Π. 12  
 Λορέντζος Δημήτριος (Μητσάκης) 29  
 Λυκούρης Δημήτριος 26, 27  
 Λυκούρης Κωνσταντῆς 18

- Μαλτέζος Γεώργιος 8  
 Μαλτέζος Γρηγόρης Θ. 34, 49  
 Μαρίνη 'Αγγελική 18  
 Μαρίνη Αϊκατερίνα 18  
 Μαρίνη 'Αντιγόνη 24  
 Μαρίνη (Πραγμαστῆ) Γρηγορία 16, 24, 28  
 Μαρίνη 'Ελευθερία 24  
 Μαρίνη 'Ελπίδα 18  
 Μαρίνη Μαρία 18  
 Μαρίνη Παναγιώτα 24  
 Μαρίνη Χρυσάνθη 18  
 Μαρίνης Γεώργιος 24  
 Μαρίνης Δημήτριος 18, 24  
 Μαρίνης Εὐάγγελος 7-8, 16-24, 26-30, 33-34, 37, 42, 46,  
 48, 49-50, 53-55, 57, 59, 62, 64-65.  
 Μαρίνης Χαράλαμπος 16, 18, 24, 34, 49  
 Μαριμαρηνός Νεκτάριος 28  
 Μισαηλίδης Μισαήλ 46  
 Μοίρας Γρηγόριος 31  
 Μουστάκα Μαγδαληνή 23, 50  
 Μπερεκέτης Πέτρος 22, 23, 42, 62  
 Μπῆτρος Γεώργιος 19  
 Μπουγάτσος 'Ιωάννης Δ. 12, 13  
 Μπριντάκης Γ.Κ. 21, 33  
 Migne J.P. 7, 16
- Νεῖλος ἀββᾶς ὁ ἀσκητής 16  
 Ντουμανέλης Γεώργιος ὁ Λέσβιος 11, 12, 13
- Οικονόμου Φίλιππος 'Αθ. 44, 48
- Παναγιώτης ὁ νέος Χρυσάφης 10  
 Παναγιωτόπουλος 'Ι.Μ. 28, 29  
 Παπαδιαμάντης 'Αλέξανδρος 7  
 Παπαδόπουλος Γεώργιος 12, 13, 44, 48  
 Πέτρος λαμπαδάριος ὁ Πελοποννήσιος 12, 33, 34, 37, 41,  
 42, 47

**Ρήγας Γεώργιος** 'Α. 30

Σακελλαριάδης 'Αθανάσιος 32  
 Σακελλαρίδης 'Ιωάννης 28, 34  
 Σεραφείμ μοναχός 46  
 Σικελιανού Εὔα 21  
 Σκρέκος Γεώργιος 44, 45, 46  
 Στάθης Γρηγόριος Θ. 9  
 Στενάκης 'Εφραίμ 15  
 Στέφανος (Α' Δομέστικος) 14, 31  
 Στέφανος (λαμπαδάριος) 33  
 Συναδινός Θ.Ν. 14

Τζελαῆς Εὐάγγελος 15  
 Τζελαΐδης Στυλ. 12  
 Τριανταφυλλόπουλος Ν.Δ. 7  
 Τσικνόπουλος 'Ανδρέας Β. 32  
 Τσώκλης 'Ιωάννης Θ. 20

**Φλαμπουργιάρη Πιπίτσα** 21, 33  
**Φωκαεύς Θεόδωρος παπα-Παράσχου** 31, 32, 34, 37

**Χαλδαιάκης 'Αχιλλεύς Γ.** 48  
 Χατζηαναγνώστου Σωφρόνιος 42  
 Χατζηαποστόλου Εὐστράτιος Π. 12  
 Χατζηθεοδώρου Γεώργιος 22  
 Χελιώτης Γεώργιος (Στούλιος) 27  
 Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ 44, 77  
 Χρυσοχόος Νικόλαος (Καράβολας) 23

**Ψάρρος Μάρκος ὁ Τήμιος** 20, 37, 38, 40  
**Ψάχος Κωνσταντῖνος** 'Α. 13, 21, 22, 33, 34, 37

## ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΜΕΛΩΝ

1. Τρισάγιον Φωκίωνος Βάμβα, μελοποιηθὲν κατ' αἴτησιν Νικολάου Βότση ζηλωτοῦ τῆς πατρίου ἡμῶν μουσικῆς ἤχος βαρῦς.....	35
2. Λειτουργικά Γερ. Κανελίδου ἀπὸ χειρόγραφον Μάρκου Ψάρρου Τηνίου ἤχος πλ. α' .....	38
3. Δοξαστικὸν Ἀποστίχων Ἀγ. Νικολάου ἤχος πλ. β' ..	41
4. Κλίμακες ἤχων .....	43
5. Σύντομον Χερουβικὸν Γεωργίου Σκρέκου ἤχος α' ....	45
6. Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἀργὸν Γεωργίου Σκρέκου ἤχος α' ..	46
7. Χερουβικὸν Μ. Πέμπτης κατ' ἐξαγγελίαν Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη ἤχος πλ. α' .....	53
8. Χερουβικὸν Μ. Σαββάτου κατ' ἐξαγγελίαν Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη ἤχος πλ. β' .....	54
9. Λειτουργικά Εἰρμολογικά Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη ἤχος πλ. α' τετράφωνος.....	55
10. Κοινωνικὸν ἐκ τοῦ Χερουβικοῦ Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου, συντμηθὲν ὑπὸ Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη ἤχος δ' ..	59
11. Κοινωνικὸν Χριστουγέννων ἐκ τοῦ Θεοτόκε Παρθένε Πέτρου Μπερεκέτου ἤχος α' .....	62
12. Κοινωνικὸν Κυριακῆς Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη καὶ Χερουβικὸν Κωνσταντίνου Πρωτοψάλτου παράλληλη ἐξέτασις τῶν δύο μελῶν.....	64
13. Τρισάγιον Φωκίωνος Βάμβα, μελοποιηθὲν κατ' αἴτησιν Νικολάου Βότση ζηλωτοῦ τῆς πατρίου ἡμῶν μουσικῆς .....	72
14. Δοξολογία χρωματικὴ Ἀναστασίου Ὑδραίου ἤχος πλ. δ' μὲ πλ. β'.....	75
15. Δοξολογία Ἀναστασίου Ὑδραίου, ἐπιθεωρηθεῖσα καὶ ἐπιδιορθωθεῖσα παρὰ Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος ....	77

## ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΩΝ\*

1. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης κατά τὸ ἔτος 1962 .....	17
2. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης με τὸν στρατηγὸ Γεώργιο Μπήτρο	19
3. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης στὴν 'Ι. Μονὴ Χρυσολεοντίσσης Αἰγίνης.....	23
4. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης στὸ Δημαρχεῖο Αἰγίνης .....	26
5. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης κατά τὴ διάρκεια ἐκδηλώσεως τοῦ Δήμου Αἰγίνης .....	27
6. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης κατά τὴ διάρκεια ἐθνικῆς ἑορτῆς στὸ «'Ηρώων» Αἰγίνης .....	29
7. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης στὴν 'Ι. Μονὴ 'Αγ. 'Αναστασίας Αἰγίνης.....	30
8. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης στὴν 'Ι. Μονὴ Χρυσολεοντίσσης Αἰγίνης.....	50
9. 'Ο Εὐάγγελος Μαρίνης: Ξυλογραφία τοῦ χαρακτῆ Τάκη Σώφρου.....	63

---

\* Οἱ δημοσιευόμενες φωτογραφίες προέρχονται ἀπὸ τὸ ἀρχειο τῶν τέκνων τοῦ Εὐαγγέλου Χ. Μαρίνη.

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλογικό σημείωμα.....	7
A. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΑΙΓΙΝΗΤΙΚΗΣ ΨΑΛΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΩΣ	9
1) Α' Περίοδος .....	9
2) Β' Περίοδος .....	11
3) Γ' Περίοδος .....	14
4) Δ' Περίοδος .....	14
B. ΟΙ ΕΚΠΡΟΣΩΠΟΙ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ....	16
1. Ευάγγελος Χ. Μαρίνης (1890-1977) .....	18
Γ. ΜΟΥΣΙΚΟ ΕΠΙΜΕΤΡΟ .....	51
Εύρετήριο κυρίων όνομάτων.....	79
Εύρετήριο μουσικῶν μελῶν .....	83
Εύρετήριο φωτογραφιῶν .....	84





ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ «*Η ΨΑΛΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ  
ΣΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ 1. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Χ.  
ΜΑΡΙΝΗΣ (1890-1977)*» ΤΟΥ Α-  
ΧΙΛΛΕΩΣ Γ. ΧΑΛΔΑΙΑΚΗ ΣΤΟΙ-  
ΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΣΤΗ «ΦΟΙΝΙΚΗ»  
(ΤΕΡΨΙΧΟΡΗΣ 9, 141 21 Ν. ΗΡΑ-  
ΚΛΕΙΟ), ΜΕ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ  
ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ, ΤΥΠΩΘΗΚΕ ΚΑΙ  
ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΘΗΚΕ, ΣΕ 500 ΑΝΤΙ-  
ΤΥΠΑ, ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΗ ΧΑ-  
ΤΖΗΠΕΡΗ (ΣΟΛΩΝΟΣ 44, 142 31 Ν.  
ΙΩΝΙΑ) ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ ΤΩΝ  
ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΤΟΥ «ΣΥΛΛΟΓΟΥ  
ΠΡΟΣ ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙ-  
ΣΤΙΚΗΣ ΜΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ  
ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ», ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΕΜ-  
ΒΡΙΟ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΕΤΟΥΣ 1995